

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
Deák Ferenc Továbbképző Intézete
Fiatalok ügyeinek szakjogásza képzés

Az életkor szerepe az elkövetővé válás szempontjából

(szakdolgozat)

szerző: Dr. Deák Dóra

témavezető: Dr. Belovics Ervin egyetemi docens

Budapest, 2015.

I. Bevezetés

Az életkor nem csak magának az emberi létnek alapvető jellemzője, hanem a jog területén is meghatározó jelentőséggel bír. Az életkor alapvetően befolyásolja, hogy valamely jogviszonynak lehetünk-e alanyai, ahogyan arra is kihat, hogy jogellenes cselekményünk miatt felelősségre vonhatnak-e minket. A büntetőjog területén az életkor a büntetőjogi felelősségre vonhatóság körében meghatározó tényező. Az, hogy ezt az életkort a jogalkotó, hogyan, hány évben határozza meg, jogpolitikai döntés eredménye.¹

A büntethetőség alsó határát olyan életkorban kell meghatározni, amely összhangban van a nemzetközi szabályozással, a társadalom többsége számára elfogadható, megfelelően szolgálja a bűnmegelőzési célokat, ugyanakkor nem gátolja meg a bűnt elkövetett kiskorút abban, hogy a nevelés más eszközeinek igénybevételével, helyes irányba fejlődjön.²

Napjainkban természetesnek tűnik, hogy a gyermekekre és a fiatalokúra a büntetőjog külön szabályokat rendel alkalmazni. A korai jogban a gyermekkor csupán a felelősség enyhítése körében értékelték, csak századokkal később jutott el a jogtudomány arra a szintre, hogy az életkorhoz, az ember fejlettségi szintjéhez igazodó felelősségi korosztályokat állapítson meg.³

A fejlődési korosztályok elhatárolásának legelterjedtebb módszere az életkor alapján meghatározott csoportok kialakítása. Lényeges az a korhatár, amely a büntethetőség alsó határát jelenti, továbbá az a korhatár, amelytől az elkövető a fiatalokúra csoportjához tartozó speciális jellegű megítélés alá esik. Végül pedig fontos az az életkor, amelytől kezdve az elkövető felnőtt korúnak minősül, mivel inentől rá az általános szabályok vonatkoznak. Ennek alapján általában az elkövetők három kategóriáját különíti el a büntetőjog a gyermekkorúak, a fiatalokúak és a felnőtt korúak csoportját. Ezeken túl egyes jogrendszerek nevesítenek egy negyedik kategóriát is, a fiatal felnőttek csoportját, melynek általában a büntetés kiszabás és végrehajtása során van jelentősége. A gyermekekre és fiatalokúra vonatkozó külön szabályok kialakulásának előfeltétele volt, hogy az orvosi, biológia, pszichológiai és szociológia kutatások és elméletek eljussanak arra a szintre, hogy a felnőtté válás egy folyamat, amelyet eltérő biológia értelmi és erkölcsi fejlettség jellemez.⁴

¹ Dr. Belovics Ervin: Az emberi léthez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre ELTE Bibó István Szakkollégium kötete „Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és meg-újulás a büntetőjogban” 70. old. Internetes elérés: http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujbtk.pdf

² Dr. Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban. Kriminológiai Közlemények 65. Budapest, 2008. 8. old.

³ Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban KJK Kerszöv, 2005, 11. old

⁴ Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban KJK Kerszöv, 2005, 11. old.

A büntetőjog területén annak felismerése, hogy a fiatalkor átmeneti, sajátos helyzet, melyből kifolyólag a fiatalkorúak különös figyelmet, törődést és gondoskodást igényelnek, azaz „más” elbánásban kell részesülniük, a fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntető igazságszolgáltatási rendszer kialakulásához vezetett Európában a XX. század elejére, az Egyesült Államokban valamivel korábban, a XIX. század végére.⁵

Hosszú jogalkotási folyamat eredményeként 2013. július 1. napján lépett hatályba a 2012. évi C. törvény, az új Büntető Törvénykönyv. A kodifikációs folyamat során központi kérdésként szerepelt a büntethetőség alsó korhatárának kérdése, a fiatalkorúak büntetőjogi felelőssége körül kialakult vita eltérő szakmai elképzeléseket és meggyőződéseket hozott felszínre.

A dolgozatomban, a téma kiterjedtségére tekintettel, nem célom kitérni arra, hogy milyen okok és folyamatok vezettek a büntethetőségi korhatár egyes bűncselekmények esetén történt leszállításának az új Büntető Törvénykönyvben alkalmazott szabályozáshoz, mint ahogyan az sem, hogy az azzal elérni kívánt célokat ismertessem. Álláspontom szerint az új Btk. hatályba lépése óta eltelt alig több mint másfél év nem elegendő arra, hogy megalapozott következtetések levonásához elegendő adatot szolgáltatasson. Dolgozatomban ezért arra törekszem, hogy időn és téren keresztül a büntethetőségi korhatár hazai jogtörténetének bemutatásával, illetve a más országokban alkalmazott szabályozás áttekintésével eljussak a jelenleg hatályos szabályozás elemzéséhez. A téma kifejtése szempontjából szükségesnek tartottam az elkövetői kategóriák lényegre törő ismertetését, ezért a dolgozatom első részében az e körben jelenleg hatályos szabályokat tekintem át, részletesebben kitérek a fiatalkorúakat érintő szabályokra. Ezt követően, a kialakult magyar állam jogrendszerének kezdetétől, történeti megközelítéssel kezdve ismertetem a büntetőjogi felelősségre és a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat az életkor tükrében egészen az 1978. évi IV. törvény a 2013. június 30. napjáig hatályban lévő büntető törvénykönyv rendelkezéseiiig. Alapvetően az anyagi jogi szabályokat tárgyalom, ahol az elengedhetetlen utalok a kapcsolódó eljárásjogi normákra. A hazai szabályozás összehasonlítása képen áttekintem az Európában alkalmazott szabályozási megoldásokat, részletesebben kitérek a német az osztrák és a svájci jogrendszer rendelkezéseire. A nemzetközi kitekintést megelőzően ismertetem a téma szempontjából lényeges nemzetközi dokumentumokat. Végül a jelenleg hatályos szabályozás elemzésével zárom a dolgozatomat.

⁵ Csemáné dr. Váradi Erika - Lévy Miklós, A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről - történeti és jogösszehasonlító szempontból, Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/1., 12. old.

II. Az elkövetési alakzatok

A büntetőjogi felelősség körének tisztázása csak a bűncselekmény törvényi fogalmának ismeretében lehetséges. A 2012. évi C. törvény, a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyv az alábbiak szerint határozza meg a bűncselekmény fogalmát:

4. § (1) Bűncselekmény az a szándékosan vagy - ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli.

A bűncselekmény fogalmának összetevői; a cselekmény, mely tényállásszerű, vagyis a hatályos büntető törvény által büntetendő, a jogellenesség, azaz társadalomra veszélyesség és a bűnösség. A fogalmi elemek egymásra épülnek és együttes fennállásuk szükséges, ha bármelyik hiányzik, nem valósul meg bűncselekmény.⁶

A bűncselekmény szükségszerű eleme az elkövető, vagyis a bűncselekmény alanya.

A jelenleg uralkodó álláspont szerint a tényállást csak a különös részbeli ismérvek alkotják, mely csak a szándékosság és gondatlanság általános részbeli szabályaival egészülnek ki. A tényállás tárgyi és alanyi oldala között helyezkedik el az elkövető. A bűncselekmény alanya nincs benne a törvényi tényállásban, mert abban az esetben önmagát valósítaná meg.⁷

A bűncselekmény alanya csak természetes személy lehet. A bűncselekmény alanya azonban csak az lehet, aki rendelkezik az alannyá válás szükséges feltételeivel. Az alannyá válás két feltétele a meghatározott életkor betöltése és a beszámítási képesség. Ezen feltételek az elkövetőkre vonatkoznak vagyis nem csak a tettesekre, hanem a részesekre is kiterjednek. A bűncselekmény alanyiság feltételeit a büntethetőséget kizáró okok körében vizsgálom.

Az elkövető ma használatos fogalma, az elkövetői alakzatok elhatárolása évszázadok jogirodalmi munkásságának eredménye. Ennek részletes ismertetése egy önálló dolgozat témája lehetne, így jelen dolgozatban csak a hatályos rendelkezések ismertetésére szorítkozom.

12. § Elkövető a tettes, a közvetett tettes és a társtettes (a továbbiakban együtt: tettesek), valamint a felbújtó és a bűnsegéd (a továbbiakban együtt: részesek).

⁶ Belovics Ervin- Gellér Balázs- Nagy Ferenc- Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész HVG-ORAC, 2014. Internetes elérhetőség: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch06.html

⁷ Belovics Ervin, Békés Imre, Buch Béla, Domonkos Andrea, Gellér Balázs, Margitán Éva, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog, Általános rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2014) Digitális Tankönyvtár, Internetes elérhetőség: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch06.html

A hatályos szabályozás alapján a bűncselekmény elkövetője kifejezés egy gyűjtőfogalom, amely két fő csoportot foglal magában a tetteseket és a részeseket.

13. § (1) Tettes az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítja.

(2) Közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető, illetve tévedésben levő személy felhasználásával valósítja meg.

(3) Tártettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.

A tettes a közvetlen tettes, a közvetett tettes és a tártettes. Tettes az lehet, aki rendelkezik az alannyá válás feltételeivel és aki a Büntető Törvénykönyv Különös Részében található valamely törvényi tényállást legalább részben megvalósította. Ebből következően gyermekkorú illetve beszámítási képességgel nem rendelkező személy nem lehet tettese bűncselekménynek.⁸ Más álláspont szerint - mely a gyermekkort és a beszámítási képesség hiányát a bűnösség körébe tartozó kérdésnek tekinti - a beszámítási képességgel nem rendelkező és a gyermekkorú személy is lehet a bűncselekmény tettese.⁹

Dolgozatomban az előbbi álláspontot veszem alapul, vagyis az elkövető életkora alapján megkülönböztethetünk fiatalkorú és felnőtt korú büntetteseket. A Büntető Törvénykönyv is ezt a kategorizálást alkalmazza, azonban a bírói gyakorlat ezen túl kialakította a fiatal felnőttek elkövetői kategóriáját is.

A gondtalan elkövetések és azon bűncselekmények esetében (pl.: tiszta mulasztásos bűncselekmények), melyeknél a kísérlet fogalmilag kizárt, a tettesség feltétele a bűncselekmény törvényi tényállásának befejezettsége. Értelemszerűen azoknál a bűncselekményeknél, ahol van kísérlet a tettessé váláshoz elegendő a törvényi tényállás részbeni megvalósítása. Kivételt képez a szabályozás alól a törvény által büntetni rendelt előkészület, mely esetben a tettes törvényi tényállási elemet nem valósít meg.

A tettesség szempontjából különbséget kell tenni a közönséges és a különös bűncselekmények között. Ugyanis még a közönséges bűncselekményeknek bárki lehet a tettese,

⁸ Belovics Ervin- Gellér Balázs- Nagy Ferenc- Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész HVG-ORAC, 2012. 320. old.

⁹ Például: Nagy Ferenc, Tokai Géza

addig a különös bűncselekmények tettese csak a törvényben meghatározott személyes kvalifikáltsággal rendelkező személy lehet.

A különös bűncselekmények lehetnek sajátképi és nem sajátképi különös bűncselekmények. A sajátképi különös bűncselekmények esetén, amennyiben a személyes kvalifikáltság hiányzik, egyáltalán nem jön létre bűncselekmény. A nem sajátképi bűncselekményeknél a személyes kvalifikáltság hiánya a bűncselekmény minősítését érinti. Az életkor szempontjából is van jelentősége e bűncselekmény kategóriáknak, a személyes kvalifikáltság ugyanis kapcsolódhat az életkorhoz is. Csak tizennyolc évet betöltött személy lehet az elkövetője például a szexuális visszaélés büntettének (Btk. 198. §), a kóros szenvedélykeltés vétségének (Btk. 181. §) vagy a kábítószer birtoklás büntettének egyes eseteinek (Btk. 179. §).¹⁰

A törvény alapján a tettesi alakzat két formáját különböztethetjük meg, az önálló tettetést és a közvetett tettetést. Az önálló tettes - részben vagy egészben - egyedül valósítja meg a bűncselekmény törvényi tényállását. A bűncselekmény elkövetéséhez - szemben a társtettestel vagy a közvetett tettel más személy közreműködésére nincs szükség.

A bűncselekmények többségét egyetlen tettes is megvalósíthatja, vannak azonban olyan bűncselekmények, amelyeknél feltétel a többes elkövetés. A szükségképpeni többes elkövetés két alakzatát különböztetjük meg. Egyik fajtája, melynek során a cselekmények párhuzamosan folynak egy közös cél érdekében, a másik pedig amikor a két tettes cselekménye kiegészíti egymást.¹¹

Mind a gondatlan bűncselekmények elkövetője, mind a szükségképpeni többes bűncselekmények elkövetője önálló tettesnek minősül.

A törvény rendelkezése szerint közvetett tettesség kizárólag szándékos bűncselekmények esetében lehetséges. A közvetett tettes olyan személyt használ fel a mintegy „eszközként” a bűncselekmény elkövetéséhez, aki a beszámítást, illetve a bűnösséget kizáró ok fennállása miatt büntetőjogilag nem vonható felelősségre.¹²

A közvetett tettesség esetén a bűncselekmény három fogalmi eleme a tényállásszerűség, a jogellenesség és a bűnösség elválnak egymástól. A bűncselekmény tárgyi oldala, vagyis a tényállásszerűség és a jogellenesség a felhasznált személy oldalán jelenik meg, az alanyi oldal, a bűnösség azonban a közvetett tettes oldalán. A közvetett tettetést felbujtóként vagy bűnsegédként

¹⁰ Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, (2012) 321. old.

¹¹ Uan. 322. old.

¹² Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, (2012) 322. old.

kellene felelősségre vonni abban az esetben, ha az elkövetési magatartást megvalósító személy tekintetében nem állna fenn büntethetőséget kizáró ok.¹³

A közvetett tettesi alakzat egyik lehetséges esete, amikor a közvetett tettes a bűncselekmény törvényi tényállását gyermekkorú személlyel hajtatja végre. Ebben az esetben nagy jelentősége van annak, hogy a felhasznált személy hány éves és annak is, hogy a megvalósított cselekmény milyen bűncselekménynek minősül. Alapesetben ugyanis, ha a felbujtói magatartást tanúsító személy, aki büntethető, a bűncselekmény elkövetéséhez 14. év alatti személyt használ fel, közvetett tettesként felel. Kivételt képeznek azonban azok a bűncselekmények, amelyeknél az új Büntető Törvénykönyv lehetővé tette a 12. életévet betöltött és belátási képességgel rendelkező személy büntethetőségét. Így például, ha az emberölés elkövetésre rábírt személy az elkövetéskor betöltötte a 12. életévet és rendelkezett a bűncselekmény felismeréséhez szükséges belátási képességgel közvetlen tettesként felel, míg az őt a cselekmény elkövetésére rábíró személy felbujtásért tartozik felelősséggel.

A közvetett tettes tudatának át kell fognia azt, hogy bűncselekmény elkövetéshez használ fel más személyt. Arra azonban, hogy a felhasznált személy gyermekkorú-e nem kell, hogy kiterjedjen a tudata, mivel ez objektív jellegű körülmény, attól függően, hogy a tényállást megvalósító személy büntethető-e vagy sem, közvetett tettesként vagy felbujtóként felel.

A közvetett tettes felelőssége mind a mennyiségi, mind a minőségi túllépés esetén a szándéka terjedelméhez igazodik, vagyis, ha a felhasznált személy súlyosabban büntetendő bűncselekmény törvényi tényállását, vagy a bűncselekmény súlyosabban minősülő esetét valósítja meg, azért a közvetett tettes nem felel, őt csak azért a bűncselekményért kell felelősségre vonni, amelyre a szándéka kiterjedt. Abban az esetben, ha a rábírt személy enyhébb megítélésű bűncselekményt követ el, a közvetett tettes csak a tényleges cselekményért vonható felelősségre.¹⁴

A társtetteség feltétele, hogy legalább két személy egymás tevékenységéről tudva közösen valósítsa meg ugyanannak a bűncselekmények a törvényi tényállását. Minden társtettesnek törvényi tényállási elemet kell megvalósítania, az azonban nem feltétel, hogy minden társtettes megvalósítsa a törvényi tényállás egészét.

Az akarategységnek ugyanarra a bűncselekményre kell kiterjednie, a mennyiségi és minőségi túllépésért a másik társtettes nem felel.

¹³ Uan: 322 old

¹⁴ Belovics- Geller- Nagy- Tóth: Büntetőjog I. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2012) 325. old.

Társtettesként mindegyik társtettes az egész bűncselekményért tartozik felelősséggel.

A társtettség abban az esetben is megállapítható, ha csak az egyik elkövető vált ismerté, mint ahogyan nem előfeltétel a valamennyi elkövetővel szembeni vádemelés sem.¹⁵

Nem társtettesként, hanem önálló tettesként felel azonban az, aki büntetőjogi felelősségre nem vonható társával követi el szándékegységben a bűncselekményt. Jelentősége van tehát ebben a körben is az életkornak, ha a gyermekkor miatt büntetőjogi felelősségre nem vonható személy felnőtt korú, illetve fiatalkorú személlyel szándékegységben követ el bűncselekményt, akkor a felnőtt, illetve fiatalkorú önálló tettesként vonható felelősségre.

A tettesek mellett a másik elkövetői kategória a részesek kategóriája, melynek két formája van a felbujtó és a bűnsegéd.

14. § (1) Felbujtó az, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.

(2) Bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt.

(3) A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.

A részesek nem valósítanak meg tényállási elemet, úgy működnek közre a bűncselekmény elkövetésében, hogy a cselekményük a konkrét különös részi tényálláson kívül esik. Ebből következően tettesi alapcselekmény nélkül részességről nem beszélhetünk, ez a járulék jelleg a részesség legfőbb jellemzője.

Amennyiben a Btk. Különös Része által büntetni rendelt cselekményt megvalósító személy büntetőjogilag felelősségre nem vonható például gyermekora miatt, nem részességről, hanem közvetett tetteségről van szó. A részes büntetőjogi felelősségre vonásához nem szükséges azonban, hogy a tettes személye ismertté váljon, illetve, hogy ténylegesen felelősségre is vonják. Attól függetlenül, hogy büntethetőséget megszüntető ok fennállása miatt a tettes nem büntethető, a részes igen. Ellenben, ha a bíróság a tettest bizonyítottság hiányában felmenti, a részes vonatkozásában is ugyanezen címen kell felmentő rendelkezést hozni.¹⁶

A részesség csak szándékos bűncselekményhez kapcsolódhat. A járulékos jellegéből következően a részes bűncselekményeinek rendbelisége és minősítése szempontjából kizárólag a tettesi alapcselekménynek van jelentősége.¹⁷

¹⁵ BH 2003.177, EBH 2000.279.

¹⁶ BH 2000.185, BH 2001.49., BH 2014.38

¹⁷ Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2012) 330. old.

A részesség két alakzata közül az ítélkezési gyakorlat szerint a felbújtó a súlyosabb, így - mivel egy bűncselekményben egy személy csak egy elkövetői alakzat miatt vonható felelősségre - ha a felbújtó egyben bűnsegéd is, akkor felbujtásért felel.¹⁸

Felbújtó, aki bűncselekmény elkövetésére mást szándékosan rábír. A rábírás szándékkiváltó hatású. Felelősségének alapja az, hogy a tettes az ő cselekménye nélkül nem valósította volna meg a bűncselekményt.

Azt, hogy a bűncselekményre rábíró személy felbujtóként vagy közvetett tettesként felel, az határozza meg, hogy a tényállásszerű magatartás kifejtője büntetőjogilag felelősségre vonható-e.

A bűnsegéd a cselekményével a bűncselekmény törvényi tényállásnak más által történő megvalósítását segíti. Ez a segítségnyújtás lehet fizikai vagy pszichikai jellegű, illetve aktív vagy passzív.

III. A büntethetőségi korhatár szabályozásának történeti áttekintése

1. Általános történeti áttekintés

A büntethetőség alsó határának meghatározása szorosan összefügg a gyermekkor, a gyermekszemlélet uralkodó nézetével. Az idők folyamán a gyermek szerepe a társadalomban, a gyermeki lét megítélése jelentős átalakuláson ment keresztül. A gyermeket a történelmi idők során tekintették „tökéletlen ember”-nek, az „eredendő bűn hordozója”-nak, majd a mai felfogás szerint a „legfőbb érték” -nek. A gyermekre vonatkozó szemlélet megváltozása volt az alapja a büntető anyagi jogban a gyermekkor, mint büntetőjogilag nem felelős kategória megalkotásának. A gyermekkor és ezzel együtt a büntethetőség alsó határának meghatározásán túl a jogtudomány és az emberi fejlődéssel foglalkozó tudományok fejlődésével igény mutatkozott arra is, hogy a még kialakulatlan pszichésen és biológiailag is fejlődősben lévő, de a gyermekkort már túlhaladott személyek a büntetőjog területén más elbánásban részesüljenek. Ez egy újabb kategória a fiatalok kategóriájának megalkotásához vezetett, amely a felnőtt bűnelkövetőkre vonatkozótól eltérő, enyhébb büntetőjogi felelősségi rendszert hívott életre.

A modern kori büntető szabályozásban természetesnek tűnik, hogy a jogalkotó meghatároz egy életkort, mely alatt a gyermek büntetőjogi felelősségre nem vonható. Általánosan elfogadott az

¹⁸ Balogh Ágnes- Tóth Mihály: Magyar büntetőjog Általános rész, Osiris kiadó (2010) Digitális Tankönyvtár Internetes elérés: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_buntetojog/ch03s12.html

a megoldás is a jelen kor modern társadalmában, hogy a jogalkotó meghatároz egy életkort és/vagy egy erkölcsi-értelmi fejlettségi szintet, melytől a fiatalkorú elkövetőkre más, enyhébb anyagi jogi, eljárásjogi végrehajtási szabályok vonatkoznak. Velük szemben a büntetőjogi felelősségre vonás elsődleges célja a nevelés, az igazságügyi szervek feladata pedig a büntetőjogi felelősség érvényesítésén túl a megelőzés és a reszocializációban való közreműködés is.¹⁹

Mind a hazai mind a nemzetközi szabályozásra jellemző volt, hogy egészen a XIX. századig nem alakult ki egy külön - jogintézményeiben, szellemiségében, intézményrendszerében - más szabályozás, amely a fiatalkorú elkövetőkre lett volna irányadó. Azt láthatjuk, hogy a XIX. század végéig az Amerikai Egyesült Államokban, illetve a XX. század elejéig Európában a büntetőjogi szabályozás nem tulajdonított különösebb jelentőséget az elkövető életkorának, így lényegében a fiatalkorúakra is ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint a felnőtt elkövetőkre.²⁰

Mégsem lehet, azonban azt állítani, hogy az életkor semmilyen szerepet nem kapott azt ezt megelőző időkből, hiszen a fiatal elkövetők esetében a büntetéstől való eltekintés vagy a büntetés enyhítésére való lehetőség már a római jog szabályaiban is jelen volt. A római jog és ennek alapján a kánonjog az életkor alapján három kategóriát határozott meg. Az 7. életévig az infans, 7-14. év között az impubes és 14-25. év között a minor csoportját. A minor kategóriába tartozó elkövetőket a felnőttekéhez hasonló rendes büntetéssel sújtották, azonban a 14. életévet kevéssel meghaladó elkövető esetében lehetőség volt a büntetés enyhítésére. Az infans esetében, mivel hiányzott a *doli capitas*, a mai vétőképesség, nem vetődött fel a felelősségre vonás, főleg nem a büntetés alkalmazásának lehetősége. Középső kategória, az impubes esetében az életkor mellett az érettséget is vizsgálták. Attól függően, hogy a fiatal a gyermekkorhoz vagy a serdültséghez állt közelebb, vagyis *infantiae proximi* vagy *pubertate proximi* kategóriába tartozott. Az előbbi nem büntették, a *pubertate proximi* kategóriába tartozó elkövetővel szemben pedig kiutasítást vagy börtönt, illetve testi fenyítést alkalmaztak.²¹

¹⁹ Csemáné dr. Váradi Erika - Dr. Lévai Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről . történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció 2002. I. szám, 13. old.

²⁰ Csemáné dr. Várady Erika - Dr. Lévai Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről - történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/1. szám, 12-27. old

²¹ Lenkovics Judit: Kor és büntethetőség - A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás Németországban Jogtörténeti szemle, 2012, 2. szám, 28. old.

Már ekkor vita tárgyát képezte az a kérdés, hogy a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságát csak életkorhoz kössék vagy azon túlmenően egyéb kritériumokat is felállítsanak.²²

A klasszikus büntetőjogi iskola a törvény előtti egyenlőség eleve alapján nem tett különbséget az elkövetők között. A felelősségi rendszer középpontjában a beszámíthatóság és a bűnösség állt. Így a fiatakorút is csak akkor büntethették, ha rendelkezett a cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátási képességgel. A klasszikus büntetőjog másik kiemelkedő tétele a tettbüntetőjogi szemlélet, amelynek értelmében a büntetőjogi felelősséget csak külső tevékenység alapozhatta meg. Ennek alapján a bűncselekmény jogi értékelésnél figyelmen kívül maradt az elkövető személye csak a cselekmény tárgyi sajátosságait vizsgálta.²³ A tetterányosság elve alapján a büntetés az elkövetett cselekmény súlyához igazodott. Ebben a korszakban ezért csak kivételként találhatunk olyan szabályozást, amely az életkort külön értékelte volna a büntetőjogi felelősség körében.

A büntethetőség alsó határának meghatározása nélkül a Code Penal már beépítette a szabályozási rendszerébe, hogy a tizenhat évesnél fiatalabb gyermek csak akkor vonható felelősségre, ha a cselekmény elkövetésekor rendelkezett ún. megkülönböztetési képességgel. Ha a bűncselekményt megvalósító személy nem érte el ezt az életkort, akkor nem lehetett büntetőjogilag felelősségre vonni.²⁴

A XVIII.-XIX. században a társadalmi átalakulás, a bűnözés megváltozása ezzel együtt a szociológia fejlődése a fiatakor társadalmi megítélését is megváltoztatta.

A XIX. század végén új büntetőjogi reformmozgalmak jelentek meg, melyek elvetették a klasszikus iskola elveit és helyette a tettesek osztályozásán alapuló, a megtorlás helyett a megelőzést a központba állító, differenciált kriminálpolitika kialakítását hirdették.²⁵

Az Amerikai Egyesült Államokban az 1830-as években szemléletváltás következett be. A növekvő népesség az iparosodás és városiasodás egy intézményrendszer kiépítését tette

²² Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban KJK Kerszöv (2005) 21. old. „A Sabiniánusok és a Prokuliánusok harca a pubertás kérdésében éppen abban állott, és abban különbözött, hogy az egyik iskola minden esetben egyénenként vizsgálta volna a habitus corporis szerinti fejlettséget, míg a másik megállapította azt a korhatárt, amelynél a nagy átlag, a többség a pubertást eléri.” Besnyő B: A Magyar Jogászegylet Büntetőjogi Bizottságának Tanácskozása a Büntető novella tervezete tárgyában. Magyar Jogászegyleti értekezések, 1907. 274. old.

²³ Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban KJK Kerszöv (2005) 21. old

²⁴ Mezey Barna: A büntetőjogi kodifikáció kezdetei Magyarországon, Jogtörténeti Szemle, 2004/1. 55-57. old

²⁵ Csemáné dr. Váradi Erika - Dr. Lévai Miklós: A fiatakorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről. történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. I. szám, 13. old.

szükségessé, melynek alapja *parens patriae* doktrina volt, vagyis hogy az államnak felelősséget kell vállalnia az elhagyott, csavargó, bűnelkövető gyermekekért.²⁶

A megváltozott társadalmi felfogás következményeként a büntetőjogot is érintő kodifikációs hullám indult el, mely Európa számos országában a XX. század elején a fiatalkorúakra vonatkozóan egy speciális, elkülönült anyagi, eljárásjogi és végrehajtásjogi szabályozás megalkotásához vezetett. Sok európai országban és az Amerikai Egyesült Államokban is külön, speciális fiatalkorúak bíróságát létesítettek.

A fiatalkorú elkövetőkre kialakított más elbánás elve a felnőtt elkövetőkhöz képest eltérő, jellemzően enyhébb anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási szabályokat jelent. Eltérés az általános szabályokhoz képest, hogy a fiatalkorúak esetében a büntetőjogi felelősségre vonás célja a nevelés. A büntetőjogi felelősségre vonás mellett/helyett az eljáró igazságügyi szervek kiemelt feladata a megelőzés és a reszocializációban való közreműködés. A szabadságelvonással járó szankciók végrehajtása speciális, a fiatalkorúak nevelését, reszocializációját biztosító intézetekben történik. Ezen elvek talaján nemzetközi szinten a XX. században két alapmodell alakult ki, a jóléti modell és az igazságügyi modell. A jóléti modellben a cél a nevelés, a fiatalkorúak mindenk felett álló érdekét képviseli. Külön fiatalkorúakra vonatkozó törvénykönyv és intézményrendszer jellemzi. Az igazságügyi modellben a nevelési cél elsődleges, de nem mindenk felett álló elv, a fiatalkorúak büntetőjogát az általános büntető kódex tartalmazza, az intézményrendszer is az általános rendszeren belül kerül kialakításra.²⁷

A fiatalkorúak büntetőjoga folyamatos fejlődésben van. A nemzetközi dokumentumok és az időközben létrehozott jogintézmények tovább árnyalták a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozást. Ma már a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának hat modelljét különböztethetjük meg a részvételi, a jóléti, a korporativista, a módosított igazságügyi és az igazságügyi modellt.²⁸

26 Uan. 12. old

27 Csemáné dr. Váradi Erika: Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, Phd. értekezés, Miskolc 2000. 89. old.

28 Csemáné dr. Váradi Erika - Dr. Lévai Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. I. szám, 14. old.

2. A hazai szabályozás története

Szent István dekrétumaitól a Hármaskönyvig

középkori magyar büntetőjog jellemzően partikuláris, rendszertelen és tagolatlan a rendi osztályokra épülő, szokásjogban és a hétköznapi törvénykezésben élő joganyag volt. A bűncselekmény elkövetője bárki lehetett. Az életkor megállapítása nyilvántartások hiányában nehezen megállapítható volt. Amennyiben figyelembe is vették az elkövető korát, nagy volt a bizonytalankodás, hogy enyhítő vagy súlyosító tényezőként számítsák be.²⁹

A gyermek büntetőjogi felelősségre nem volt vonható, de a büntethetőségi életkort nem határoztak meg. A gyermekkort a közfelfogás a születéstől a pubertás korig tartó időszakra használta. A büntethetőségi korhatár az ún. törvényes kor eléréséhez igazodott. A jogalkotás kezdetleges volt a büntetőjog területén, a magán-igazságszolgáltatás dominált.

Az Árpád-házi királyok korában alapvetően két korcsoportot különböztettek meg: a cselekvőképes személyek és a cselekvőképtelenek csoportját.

A cselekvőképesség kora, az ún. törvényes kor (legitima aetas) eléréséhez kapcsolódott, de pontos életkor megjelölése nélkül. Szent László és Könyves Kálmán törvényei nem a cselekvőképességnek, hanem a büntetőjogi felelősségnek időbeli határát határozták meg.

A Hármaskönyvben, a serdültség alsó határa: fiúknál 14, lányoknál 12 év volt. A személyek pedig vagy emberkorúak (aetatis perfecta), azaz teljes korúak; vagy növendékkorúak (aetatis imperfecta), azaz törvényes korúak voltak.

A rendi jog különbséget tett továbbá teljes és nem teljes korúak között, a teljes kor a férfiaknál 24. év, míg a nőknél 16. (illetve házasságkötés esetén 12.) életév elérése.

A klasszikus büntetőjogi iskola a magyar jogfejlődésre is rányomta bélyegét. A tradicionális magyar büntetőjogban a büntethetőségi korhatár az ún. törvényes kor eléréséhez igazodott, azaz a férfiakat a tizennegyedik, míg a nőket a tizenkettedik életévük betöltésétől tekintették vétőképessnek. A XV. században a törvényes kor egységesült, mind a fiúknál, mind a lányoknál 12. életévben. A törvényes kort betöltött elkövető esetén a bíró döntötte el, hogy figyelembe veszi-e az elkövető fiatal korát. Erre vonatkozóan az első írásos adat a XVI. században került rögzítésre. A

29 Mezey Barna: Magyar Jogtörténet. Osiris Kiadó 2004. 261-262 old.

XVII. században a vétőképtelen kort 14. életévben határozták meg, a tizennégy év alatti gyermeket már beszámítási képessége hiánya miatt nem büntették.³⁰

Kodifikációs törekvések

Az 1795. évi törvényjavaslatban bár a fiatakorú elkövetőkre vonatkozó külön szabályozást nem találunk, de a magyar szabályozás a korát megelőzve már egy életkoron alapuló differenciálást tartalmazott a büntetőjogi felelősségre vonás tekintetében. Mely szerint: „a hetedik évig semmi büntetésnek helye nincs; innen a tizenkettedik évig házi büntetés...; innen a tizenhatodik évig már közbüntetés, de nem capitalis büntetés; innen a huszonegyedik évig bizonyos enyhítő körülmények közt szintén redukált büntetés.”³¹

Vuchetich Mátyás 1819-ben megjelent „A magyar büntetőjog rendszere” című munkájában bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonásához feltételként rögzítette, hogy meghatározott értelmi képességgel rendelkezzen.³²

Hasonlóan vélekedett Szlemenics Pál a gyermekek büntetőjogi felelősségével kapcsolatban, aki az 1847-bent megjelent Fenyítő Törvényszéki Magyar Törvény című könyvében az igazságbeli büntetés lágyításának okaként sorolja fel a gyermekkort.³³ Majd felteszi a máig aktuális kérdést: „Egyébiránt hány esztendő korukig legyenek a gyermekek felmentve a törvénybeli büntetés alól, mivel az elméleti tehetségek egyik személyben előbb, másikban később fejlenek ki, szám szerint meghatározni nem lehet.”³⁴

Az országban zajló történelmi események hatására a kodifikációs törekvések ismét előtérbe kerültek, 1840-ben az Országgyűlés Országos Választmányt bízott meg egy egységes tervezet kidolgozására. Az anyagi albizottságban a szövegezési munkát Deák Ferenc végezte, mely munka eredményeként megszületett az 1843-as törvényjavaslat. A törvényjavaslat ugyan nem emelkedett törvényi szintre, de a mai napig mérföldkönek számít.

³⁰ Balogh Ágnes: A gyermekkor. In: Balogh Ágnes - Gál István László - Hornyák Szabolcs - Kóhalmi László - Nagy Zoltán - Tóth Mihály: Magyar Büntetőjog - Általános Rész (Szerk.:Balogh Ágnes - Tóth Mihály). Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 135. old.

³¹ Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Budapest : Franklin-Társulat, 1895. 141. old.

³² Vuchetich szerint: „A bűncselekmény alanya tehát lehet I. minden személy, amíg értelem használatának birtokában van; aki tehát az értelem használatának nem örvendezhet, az bűncselekmény elkövetésére sem képes, ilyenek a gyermekek.” Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere-I. könyv elméleti büntetőjog Magyarország felsőiskoláinak használatára (1819), A Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Budapest, 2007. 88.old

³³ „A felserdültséghez közelítő gyermekort, mivel az e korban lévők még teljes ésszel nem bírnak, kivéve azonban itt is, ha az ily korúban a gonoszság a kort megelőzné, amit a büntételnek körülményeiből fődözhetni fel, gondosan vizsgálóra, véve: vajon és minő előkészületeket tett a gyermek büntételéhez? Mily eszközökkel és mily ravaszsággal élt célja elérésében, miképpen fődözgeté büntettét”

³⁴ Szlemenics Pál: Fenyítő Törvényszéki Magyar Törvény második átdolgozott kiadás, Eggenberger és Fia Akadémiai Könyvárusoknál Pest 1847.

A javaslat a büntethetőség alsó határát tizenkettő évben határozta meg, rendelkezett azonban arról, hogy a gyermeket akár a szülei akár a felügyelők megfenyítsék. A fiatalkor felső határát tizennyolc évben jelölte ki, mely a büntetéskiszabás során enyhítő körülményként lett volna értékelhető.³⁵

A Csemegi-kódex

A magyar büntetőjog kodifikálásának kérdése az 1867-es kiegyezést követően kerülhetett ismét előtérbe. 1873-ban készült el a Csemegi Károly nevével fémjelzett törvényjavaslat, amely figyelmen kívül hagyta az 1843-as javaslatot, azonban felhasználta korának francia, belga, olasz, osztrák javaslatait, valamint a német anyagi jogi törvényt.

Az első magyar büntető törvénykönyv az 1878. évi V. törvénycikk a Magyar Büntetőtörvénykönyv a Büntettekről és Vétségekről 1880. szeptember.1 napján lépett hatályba.

A Csemegi-kódex a büntethetőség alsó korhatárát tizenkét évben határozta meg. A gyermekkor büntethetőséget kizáró oknak tekintette. Definiálta a fiatalkor fogalmát is, mely alapján az számított fiatalkorúnak, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizenhatodik életévét még nem. A fiatalkorú elkövetők esetén a bűnösség megállapítását feltételhez kötötte, a bíróság számára kötelezettséggé írta elő annak vizsgálatát, hogy a fiatal a bűnösség felismeréséhez szükséges belátási képességgel rendelkezett-e.³⁶

Az elkövető életkora alapján tehát a kódex három kategóriát állított fel, a 12 év alatti, a 12-16 év közötti és a 16 évet betöltött elkövetők kategóriáját. A 12 év alattiak a gyermekek, akikkel szemben a bűnvádi eljárás megindításának sem volt helye, a 12-16 év közötti fiatalok, akik ellen a bűnvádi eljárás megindult, de a bűncselekményért csak akkor lehetett őket felelősségre vonni, ha belátási képességgel rendelkeztek és a 16. évet betöltött elkövetők, akiknél a törvény vélelmezte a belátási képesség meglétét.

A fiatal elkövetők, amennyiben a bűnösség felismeréséhez szükséges belátási képességgel nem rendelkeztek velük szemben javítóintézetbe nevelést lehetett alkalmazni, ha belátási

³⁵ Csemáné dr. Váradi Erika: Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, Phd. értekezés, Miskolc 2000. 141. old.

³⁶ Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799> VII. Fejezet 83-84.§: " Aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható. Aki akkor midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának tizenkettedik évét már túlhaladta, de a tizenhatodik évét még nem töltötte be, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető. Az ilyen kiskorú azonban javító-intézetbe való elhelyezésre ítéltetik, de abban életkora huszadik évén túl nem tarthatik.

képességgel rendelkeztek, akkor is a kódex 85. §-a alapján a felnőttekre vonatkozó büntetésnél enyhébb szankciót lehetett csak kiszabni rájuk.³⁷

A fiatal felnőtt fogalmát az 1878. évi V. törvénycikk nem tartalmazta, de a szabályozásban mégis szerepel a 16-20 év közötti korcsoport is, mely elkövetőkre nézve a jogalkotó kizárta, hogy 20 év alatti személyt halálra vagy életfogytig tartó fogházra ítéljenek, valamint a javítóintézetben is 20. életévig maradhatott a fiatal elkövető.

A gazdasági, demográfiai, társadalmi változások hatására megindult a fiataikorú elkövetők számának növekedése.³⁸ A fiataikorú elkövetők számának növekedése és a modern büntetőpolitika terjedése hatására a Csemegi-kódex fiataikorúakra vonatkozó szabályozásának egyre több bírálója akadt.

Az I. Büntetőnovella

A reformtörekvések nyomán született meg a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk. (I. Büntetőnovella), melynek második fejezete tartalmazta a fiataikorúakra vonatkozó eljárás szabályait. A „más elbánás” elvének beépítése a novellába mindenekelőtt a Csemegi-Kódex klasszikus felelősségi feltételeinek és büntetési szankciórendszerének átalakítását jelentette.³⁹

A Büntetőnovella a büntethetőség alsó határát megtartotta, a felső határát azonban tizennyolc évre emelte. Továbbra sem lehetett eljárást indítani a tizenkettedik életévét be nem töltött elkövetővel szemben.⁴⁰ A bűncselekményt elkövető gyermekekkel szemben megelőző intézkedésként a házi fegyelem gyakorlására jogosult személy vagy az iskola megdorgálhatta, illetve vele szemben az iskola elzárását is alkalmazhatta.

³⁷ Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799> VII. Fejezet A Csemegi-kódex 85.§-a szerint: „Ha az előbbi szakaszban meghatározott korú egyének, a cselekmény elkövetésének idején képesek voltak annak bűnösségét felismerni: a következő szabályok szerint büntetendők: 1. halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő büntett miatt: két évtől öt évig terjedhető börtönnel; 2. öt évtől tizenöt évig tartó fegyházzal vagy államfogházzal büntetendő büntett miatt: két évig terjedhető börtönnel, illetőleg hasonló tartamú államfogházzal; 3. más büntett miatt: két évig terjedhető fogházzal; 4. vétség miatt rendőri büntetéssel. A jelen szakasz értelmében büntetendő egyénekre nézve hivatalvesztés vagy a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése nem állapítható meg.”

³⁸ A 12-18 év közötti fiatalok bűnözésben való részvételi aránya a századforduló után ugrásszerűen megnőtt: a korábbi 1,4 %-ról 1904-ben 16,6 %-ra. Szabó András: A fiataikorúak és a büntetőjog. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961. 38-old.

³⁹ Dr. Ligeti Katalin: A fiataikorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója, http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_konceptio1.doc, 3. old.

⁴⁰ Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036> 15. § Az ellen, a ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható. Ha a gyermek büntettet vagy vétséget követett el, a hatóság, a mely elé kerül, öt megfenyítés végett a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyének vagy az iskolai hatóságnak adhatja át. Az iskolai hatóság a gyermeket megdorgálhatja vagy iskolai elzárással fenyitheti.

A 12-18. év közötti korosztály büntethetőségi feltételeként a „büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség” követelményét határozta meg. A tizenkettedik életévét betöltött, de tizennyolc évet még el nem ért elkövető estén a beszámíthatóság mellett vizsgálni kellett a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség meglétét is. Ha a fiatal korú elkövető ezzel nem rendelkezett büntetőjogi felelőssége nem volt megállapítható.⁴¹ A törvény azonban ebben az esetben is lehetővé tette házi felügyelet, fenyítés vagy súlyosabb esetben javító intézeti nevelés elrendelését is.

A bíró feladata volt annak megállapítása, hogy a fiatal korú elkövető rendelkezik-e a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel. Ennek során azt kellett vizsgálnia, hogy „vajon a fiatal korú értelmileg mennyire fejlett, ismeri-e az embernek erkölcsi kötelességeit, van-e benne olyan mérvű akarat erő, a jellemnek olyan érettsége, hogy a bűnelkövetésre készítő motívumokkal szemben kellően tud ellentállani s viszont tudnak-e nála a visszatartó motívumok kellően érvényesülni, s mindezek a szempontok nem a konkrét cselekménnyel összefüggésben, hanem általánosságban vizsgálandók meg. A Kúria e tárgyban a súlyt az erkölcsi ellentálló képesség bizonyos fokának fennforgására helyezi. A bíró ezt természetesen esetről-esetre állapíthatja meg, és pedig elsősorban a fiatal korúnak a tárgyaláson tanúsított magaviselete és az eset elbírálásának előkészítése végett készített környezettanulmány adatai segítségével.”⁴²

A gyakorlatban a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséget azon mérték le, hogy a fiatal korú elkövető ismeri-e a tízparancsolatot.⁴³

A büntetőnovella második fejezetében megállapított, a fiatal korúakra vonatkozó anyagi jogi szabályok megfelelő szervezeti és eljárásjogi szabályokkal való kiegészítésére született meg az 1913. évi VII. törvénycikk, amely létrehozta a fiatal korúak bíróságának intézményét.

Az 1950. évi II. törvénytől az 1978. évi IV. törvényig

A második világháborút követően a Büntető Törvénykönyv Általános Részéről szóló 1950. évi II. törvény közismert nevén a Btá. váltotta fel a Csemegi-kódexet. A Btá. nem változtatta meg a

⁴¹ Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036> Büntető Novella 16. §-a értelmében az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolcadik évét még be nem töltötte (fiatal korú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható.

⁴² Hacker Ervin Magyar Büntetőjog Tankönyve: Általános rész, Ludvig Könyvkiadó, 1936 190. old.

⁴³ Lenkovics Judit: A fiatal korúak büntetőjogának magyarországi fejlődése ,TDK Híradó, 2007. március, 16. old.

büntethetőségi alsó korhatárt, továbbra is tizenkettő életév volt a büntetőjogi felelősségre vonhatóság korhatára.⁴⁴

A fiatalkorúakra vonatkozó részletszabályokat az 1951. évi 34. törvényerejű rendelet az Ftvr. határozta meg, mely az anyagi és eljárási szabályokat egyaránt tartalmazta. Az Ftvr. határozta meg a fiatalkorú fogalmát, mely szerint továbbra is a 12-18. év közötti korosztály számított fiatalkorúnak. Az Ftvr. a vegyes rendelkezések cím alatt rendelkezett arról, hogy ha tizenkét év alatti gyermek követ el bűncselekményt az illetékes tanács végrehajtó bizottságának a hatáskörébe tartozik az intézkedés.⁴⁵

Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről felemelte a büntetőjogi felelősségre vonás alsó korhatárát tizennégy évre.⁴⁶ A törvény külön nevesítette a „gyermekkor” kategóriáját, melyet büntethetőséget kizáró okként szabályozott. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések a Btk. általános részébe építette be és külön fejezetben kerültek szabályozásra a fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályok. A törvény fiatalkorúnak tekintette az elkövetőt, ha a cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.

A miniszteri indoklás szerint a büntethetőségi korhatár felemelésének az indoka az volt, hogy a magyar oktatási rendszerben a diákok az általános iskolai tanulmányukat 14 évesen fejezik be, így ekkorra tehető annak az időpontja, hogy elsajátítják a társadalmi együttélés legalapvetőbb szabályait.

A törvényalkotó tehát azt feltételezi, hogy a tizennégy évet betöltött személy a cselekedetei értékelésére és az ennek megfelelő magatartás kialakítására képes. Erre figyelemmel a törvény a tizennegyedik életév betöltésén túl nem állított fel más feltételt a büntethetőség megállapításához. Mindenből az a következtetés vonható le, hogy a tizennegyedik év betöltése előtt senki nem rendelkezik büntetőjogi beszámítási képességgel, a tizennegyedik életév betöltését követően pedig mindenki, akinél ennek ellenkezőjét nem bizonyítják.⁴⁷

44 Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8375> 9. § Nem büntethető, aki a büntett elkövetésekor tizenkettő életévét még nem töltötte be.

45 Csemáné dr. Váradi Erika: Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, Phd. értekezés, Miskolc 2000. 164. old.

46 Internetes elérhetőség: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8438> 20. § Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét még nem töltötte be.

47 Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban KJK Kerszöv, (2005) 27. old.

A törvény megszüntette a fiatalkorúak büntetőjogának tartalmi elkülönülését és önálló, komplex szabályozását, a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket az általános részi szabályok VI. fejezetében helyezte el.

Az 1961. évi V. törvény először kiemelten tartalmazta, hogy a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonása során rendszerint nevelő intézkedéseket kell alkalmazni. A büntetések kiszabására csak akkor kerülhetett sor, ha a nevelő intézkedések alkalmazása nem mutatkozik célravezetőnek, vagy ha a fiatalkorú a bűncselekmény elbírálásakor már betöltötte 18. életévét.

Az 1978. évi IV. törvény

Az 1961. évi V. törvényt követte a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, mely módosításokkal és kiegészítésekkel egészen 2013 június 30-ig volt hatályban. Az 1987. évi IV. törvény a korhatárok tekintetében megtartotta az 1961. évi V. törvény által alkalmazott szabályozást. A tizennégy életévet be nem töltött személy gyermekkorúnak minősült. Fiatalkorúnak pedig az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem. A gyermekkort a törvény büntethetőséget kizáró okként szabályozta. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket, külön fejezet a XI. fejezet tartalmazta, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszere változatlanul része maradt az egységes büntető igazságszolgáltatásnak, továbbra is viszonylagos önállóság jellemezte.

A büntetőjogi felelősségre vonás első számú kritériuma az 1978. évi IV. törvény esetében is a betöltött életkor függvénye maradt. Ennek alapján a büntethetőség tehát, a 14. születésnapot követő nap 0 órájától áll be, míg a 18. születésnapot követő nap 0 órájától az általános szabályokat kellett alkalmazni. Nem változott tehát a törvény koncepciója a tekintetben, hogy megdönthetetlen vélelemnek tekintette, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött személy nem rendelkezik beszámítási képességgel, a tizennégy év betöltése után azonban már mindenki rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek ahhoz szükségesek, hogy felismerje magatartása lehetséges következményeit és, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

A büntetőjogi felelősségre vonás alapja, akárcsak a felnőttek esetében a fiatalkorúaknál is az, hogy tizennegyedik életévet betöltött kiskorú rendelkezik beszámítási képességgel, vagyis az erkölcsi és jogi normákat a helyes döntések meghozatalához szükséges mélységig megismerte, azok tartalmát megértette és képes arra, hogy e normáknak megfelelően irányítsa a magatartását. Különös jelentőséggel bír a kiskorúak esetében ez a körülmény, mivel az életkori sajátosságokból

adódóan érzelmileg labilisabbak, mint a felnőttek, így rájuk nagyobb hatást gyakorolnak a külső benyomások és azoknak kevésbé tudnak ellenállni.⁴⁸

Az eltérő fejlődési sajátosságokból adódó érettségi különbségeket figyelmen kívül hagyó szabályozást a törvény úgy enyhítette, hogy a fiatalkorúakra speciális rendelkezések vonatkoztak. Kimondta, hogy a fiatalkorúval szemben a büntetés, intézkedés alkalmazásának elsődlegesen nevelő célja van. A fiatalkorúak felelősségre vonása körében az 1978. évi IV. törvény egyértelművé tette az intézkedések elsőbbségét a büntetésekkel szemben.

A szankciók alkalmazása során kötelező sorrendet írt elő a törvény, mely azt jelentette, hogy az intézkedések megelőzik a büntetéseket, először az enyhébb intézkedés, majd a súlyosabb intézkedés és végül a büntetés alkalmazásának lehetőségét kell vizsgálni. Szabadságelvonással járó intézkedés vagy büntetés alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a büntetés kiszabással elérni kívánt cél enyhébb szankcióval nem elérhető.⁴⁹

IV. Nemzetközi kitekintés

1. A fontosabb nemzetközi dokumentumok

A jelenleg hazánkban hatályos a büntethetőségi felelősségre vonásra és fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás részletes elemzése előtt kitérek a nemzetközi porondon használt megoldások ismertetésére. A jog-összehasonlítás megvalósítása érdekében elsősorban olyan jogrendeket (Ausztria, Németország, Svájc) helyezek vizsgálódásom központjába, amelyek több síkon történelmi, jogtörténeti, kulturális szempontból kapcsolódnak egymáshoz, illetve a közös történeti háttér miatt Ausztria és Németország több ponton a magyar jogrendszerhez is. Ezt követően, azonban csak a kitekintés szintjén, más államok szabályozási megoldásait is ismertetem. Mindezek előtt azonban szükségesnek tartom áttekinteni a nemzetek felett álló, a témához kapcsolódó legfontosabb nemzetközi dokumentumokat.

Az egyes államok eltérő szabályozásokat alkalmaznak a büntetőjogi felelősségre vonhatóság és a fiatalkorú elkövetők büntető-igazságszolgáltatása tekintetében.

Az ENSZ Közgyűlése 1985. november 29. napján fogadta el a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 40/33-as ENSZ

⁴⁸ Dr. Szigeti Andrea: Meddig tart a gyermekkor? Az életkor jogi dimenziói. *Deliberationes A Gál Ferenc Hittudományos Főiskola Tudományos Folyóirata*, 2009. 2. szám. 185. old.

⁴⁹ Wiener A Imre (szerk) *Büntetőjog Általános rész*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 249. old.

közgyűlési határozatát, mely Pekingi szabályok néven vált ismerté. Mái az egyik legjelentősebb fiatakorúak büntetőjogi felelősségére vonatkozó nemzetközi dokumentum, amelyhez fűzött kommentár kimondja, hogy a fiatakorú elkövetők esetében az elsődleges cél a prevenció. Kiemeli, hogy a fiatakorú és családja jólétének előmozdítása és a jogi beavatkozás csökkentése szükséges, ahhoz, hogy biztosítsák a fiatakorú elkövető eredményes és humánus kezelését. Tartalmazza az általános jogelveket, mint a tisztességes, egyenlő és humán bánásmód, az emberi méltósághoz és személyes biztonsághoz való jog érvényesítése az arányosság elve, a szabadságvesztés büntetés végső eszközként alkalmazhatósága, alternatív intézkedések rendelkezésre állása.⁵⁰

A Pekingi szabályok elfogadásakor vita tárgyát képezte a büntethetőség korhatárának megállapítása, így végül az nem tartalmaz konkrét korhatár megjelölést a fiatakorú alsó és felső határa sem. Előírja, hogy az adott „tagállam gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és jogi adottságait kell figyelembe venni”, azonban a „kornak az alsó határát nem szabad túl alacsonyan megállapítani és figyelembe kell venni az érzelmi, szellemi és értelmi érettséget”.⁵¹

A Pekingi Szabályok tekinthetők az ENSZ fiatakorúak igazságszolgáltatására vonatkozó szabályrendszere első állomásnak. Ezt követte 1990-ben a szabadságuktól megfosztott fiatakorúak védelmére vonatkozó ún. Havannai Szabályok, a fiatakorú bűnözés megelőzéséről született iránymutatás, az ún. Rijádi Iránymutatás és a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, ún. Tokiói Szabályok.

Az ENSZ Közgyűlése 1989-ben fogadta el a Gyermekek Jogairól Szóló Egyezményt, melyet Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki, így az kötelező hazánkra nézve. Az egyezmény az emberi jogok kiterjedt skáláját tartalmazza. A gyermekek érdekét mint mindenek felett álló értéket alapjogként határozza meg. Előírja a részes államok számára egy legalacsonyabb életkor meghatározását, mely alatt a gyermek büntetőjogilag felelősségre nem vonható.⁵² Konkrét életkort a büntethetőség alsó határa vonatkozóan azonban az Egyezmény sem tartalmaz. Az 1. cikke meghatározza viszont a gyermekkor fogalmát, mely szerint „*gyermek a 18. életévét be nem töltött személy*”, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok alapján a nagykorúságot már korábban eléri.

⁵⁰ Lévay Miklós: A fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”, Jogtudományi Közlöny, 1989.

⁵¹ Az ENSZ minimumkövetelmény szabályai a fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszerére 4. cikk

⁵² Az egyezmény 40. cikkének 3. pontja „Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára és különösen olyan legalacsonyabb életkort állapítsanak meg, amelyen alul a gyermekkel szemben bűncselekmény elkövetésének vételeme kizárt.”

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának a 10. a fiataikorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó átfogó kommentárja rögzítette, hogy a büntethetőségi korhatár tizenkettő év alatti életkorban való meghatározása nemzetközileg nem elfogadott. Továbbá kimondta, hogy a Bizottság arra ösztönzi az államokat, hogy a büntethetőség alsó határát emeljék fel minimum tizenkettő évre és javaslatot tett arra, hogy a büntethetőségi felelősségre vonás alsó korhatárát ne csökkentsék le tizenkettő évre. Javaslatot fogalmazott meg a Bizottság a felső korhatárral kapcsolatban is, mely szerint azoknak a részes államoknak, ahol a felső korhatárt tizenhat évben, vagy ez alatt rögzítik és ahol kivételek meghatározásával bizonyos esetekben a tizenhat, tizenhét éves elkövetőket felnőttként kezelik módosítsák a szabályozásukat úgy, hogy minden tizenhét év alatti elkövetőre a fiataikorú igazságszolgáltatásának szabályai vonatkozzanak.⁵³

A Gyermekjogi Egyezmény 44. cikke alapján öt évenként minden részes államnak országjelentésben kell beszámolnia arról, hogy milyen intézkedéseket tett az Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. Az országjelentések alapján készült az ún. záróészrevételet és ajánlások tervezetét a Bizottság hagyja jóvá.

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2014-ben vizsgálta meg a Magyarországról szóló harmadik, negyedik és ötödik összevont időszakos jelentést és 2014. szeptember 19-i ülésén elfogadta a záróészrevételeket.

A záróészrevételetben pozitívként sorolja fel a Gyermekvédelmi törvény szakértő igénybevételével kapcsolatos módosításait, az Új Polgári Törvénykönyv rendelkezései közül a gyermek véleményének figyelembe vételét az őt érintő eljárások során, az Új Büntető Törvénykönyv kapcsán, hogy több, a gyermekeket kiemelten védő rendelkezés, az Alaptörvény gyermekjogi rendelkezéseit és a Családvédelmi törvény megalkotását. Tartalmazza az aggodalomra okot adó fő területek és ajánlások között, hogy a korábbi záróészrevételek végrehajtása hiányos. Kiemeli a gyermekjogi stratégia, a gyermekjogi emberi jogi intézmény, az adatok, kutatás hiányát. A gyermekekkel szembeni diszkrimináció és a gyermekekkel szembeni erőszak területén erőteljesebb fellépést sürget a Bizottság, valamint az inkubátor program megszüntetését javasolja. A Fiataikorúak igazságszolgáltatása vonatkozásában a Bizottság aggodalmát fejezte ki és előírta, hogy Magyarország a fiataikorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerét teljes mértékben hozza összhangba az Egyezménnyel, különösen annak 37., 39. és 40. cikkével, valamint a Bizottságnak a fiataikorúakra vonatkozó igazságszolgáltatáson belüli gyermekjogokra vonatkozó, 10. számú

⁵³ Herczog Mária: Gyermeki jogok a fiataikorúak igazságszolgáltatásában - A Gyermek Jogai Bizottságának 10. számú általános kommentárja 4-5 old.

általános kommentárjával. A Bizottság külön kitért arra, hogy hazánk a büntetőjogi felelősségre vonatkozó alsó korhatárát tizenkettő évről tizennégy évre állítsa vissza, még a legsúlyosabb bűncselekmények esetén is.⁵⁴

A nemzetközi dokumentumokkal párhuzamosan Európa térségére vonatkozóan az Európa Tanács is aktív szerepet tölt be a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásra vonatkozó szabályozás egységesítése területén.

Az Európa Tanács 2008-ban adta ki a 11. számú ajánlást, mely a fiatalkorúak esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól szól. Majd 2010 novemberében elfogadta a Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatást. Az iránymutatás célja olyan reformok meghatározása volt, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az igazságszolgáltatási rendszer valóban alkalmazkodjon a gyermekek speciális igényeihez. Gyakorlati eligazítást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a nemzeti igazságszolgáltatás, hogyan váljon gyermekbarát igazságszolgáltatássá. Gyermekbarátnak tekinti azt a igazságszolgáltatási rendszert, ahol az eljárások során a gyermekek jogait és érdekeit a legmesszebb menőkig figyelembe veszik és kiemelt hangsúlyt kell fektetnek a gyermek korára, érettségére és értelmi képességére. Ki kell emelni, hogy, az ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezménye 1. cikkének megfelelően minden 18 év alatti személy gyermeknek számít, akit különös védelem és speciális garanciák illetnek meg, kivétel nélkül minden esetben.⁵⁵

A jelenleg hatályos Gyermekjogi Stratégiát (2012-2015) 2012. február 15-én fogadta el az ET Miniszteri Bizottsága, a gyermekjogi előírások átültetése céljából.

Az Európai Unió keretében a Lisszaboni Szerződés ratifikálását követően, annak részeként 2009 decemberétől szintén hatályossá váló - és immár kötelező jogi erővel bíró - Alapjogi Charta a 24. cikkében rendelkezik a gyermekek jogairól.

Az Európai Unió Bizottsága 2011. február 15-én hirdette ki a gyermekjogok érvényesítésére vonatkozó ütemtervét, mellyel meghatározza a tagállami jogalkotás irányát és tartalmát.

⁵⁴ Internetes hozzáférés: <https://drive.google.com/file/d/0B4aT0h-Qwpy0YW96dmhtMl9GVkE/view>

A Bizottság különösen sürgeti a részes államot, hogy:

(a) állítsa vissza a fiatalkorúak külön képzésben részesített bírák vezetésével működő bíróságait;

(b) tegyen intézkedéseket a büntetőjogi felelősségre vonatkozó alsó korhatár 12 évről 14 évre történő visszaállítására érdekében, még a legsúlyosabb bűncselekmények esetén is;

(c) biztosítsa, hogy a gyermek szabadságelvonására csak a legvégső esetben és a lehető legrövidebb időtartamban kerüljön sor;

(d) szüntesse meg azt a gyakorlatot, hogy szabálysértés miatt börtönbüntetés kerüljön kiszabásra, különösen a pénzbüntetések börtönbüntetésre átválthatóságát.;

(e) tegyen intézkedéseket annak érdekében, hogy biztosítsa a helyreállító igazságszolgáltatás széles körű alkalmazását fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben;

(f) növelje a törvénnyel összetűzésbe kerül gyermekek számára elérhető pszichológusok számát, valamint a gyermekek egyéni igényeinek megfelelően biztosítsa a társadalomba történő visszavezetést szolgáló intézkedéseket.

⁵⁵ AJB Projektfüzetek A Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás. 2013/1. 10.old.

A XX. századra a modern államok többségében kialakult a felnőttekétől eltérő szabályozás a fiatalkorúak büntetőjogi igazságszolgáltatására vonatkozóan. Jellemzően a jogszabályok három korhatárt különböztettek meg a büntetőjogi felelősség körében. Egy alsó korhatárt, mely korhatáron alul büntetőjogi felelősségre vonásnak nem volt helye, egy felső korhatárt, amely fölött már büntetés volt alkalmazható és meghatároztak egy átmeneti időszakot, ahol büntetések és intézkedések egyaránt alkalmazhatóak voltak.⁵⁶

Az egyes országok fiatalkorúakra vonatkozó szabályozásában, így az életkori határok tekintetében is jelentős eltérések vannak.

A büntetőjogi felelősség alsó határának meghatározására történetileg két szabályozási technika alakult ki, az egyik mely szerint a gyermeki kor végét nem szükséges életév megjelölésével meghatározni, a másik szabályozási mód szerint a törvény pontosan meghatározza azt az életkort, amely alatt büntetőjogi felelősségre vonásra nem kerülhet sor.

Ugyancsak kétféle megoldás terjedt el a jogi következmények tekintetében is, az első megoldás szerint az alsó korhatárnál fiatalabb gyermek tényállásszerű magatartása miatt sem büntethető, vele szemben a felelősség megállapítására irányuló eljárás sem indítható. A másik esetben megindítják vele szemben az eljárást, a büntetőjogi felelősséget nem állapítják meg, de sor kerülhet védelmi célú intézkedésre alternatív jelleggel, vagy kötelező erővel is.⁵⁷

A nemzetközi dokumentumok és a nemzetközi kriminológia irányzatok terjedésének hatására a szabályozási megoldások közeledtek egymáshoz, azonban a büntethetőség alsó korhatára vonatkozásában eltérő megoldásokat találunk még Európán belül is.

Nemzetközi szinten megfigyelhető, hogy még nagyobb a szórás a büntetőjogi felelősség alsó korhatára tekintetében. Találunk olyan országot, ahol 7 év a büntethetőség alsó határa, de olyat is, ahol 18 év. Banglades, India, Pakisztán, Thaiföld, Dél-Afrika, Nigéria 7 éves kor, Indonézia, Skócia 8, Irán, Fülöp-szigetek 9, Anglia, Ukrajna 10, Törökország 11, Korea, Marokkó 12, Franciaország, Algéria 13, Japán, Oroszország, Vietnam, Kína, Németország 14, Egyiptom 15, Argentína 16, Brazília 18 év a büntetőjogi felelősség alsó határa. Az USA-ban a büntethetőségi korhatárt az adott államok határozzák meg, de a legtöbb szövetségi államban ez 7 év.⁵⁸

⁵⁶ Szabó András: A fiatalkorúak és a büntetőjog. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961. 45. old.

⁵⁷ Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005 31-33. old.

⁵⁸ Jancsák Ramóna: A gyermekek/fiatalkorúak helyzete a büntető igazságszolgáltatásban, Börtönügyi Szemle 2008. 1. szám 98. old.

Európán belül kisebb eltérések figyelhetők meg:

- Franciaország → 13 év
- Spanyolország → 16 év
- Portugália → 16 év
- Belgium → 16 év
- Anglia → 10 év
- Svédország → 15 év
- Norvégia → 15 év
- Dánia → 15 év
- Németország → 14 év
- Svájc (szövetségi törvény) → 10 év (2007. január 1-től, előtte 7 év)
- Olaszország → 14 év
- Ausztria → 14 év
- Görögország → 13 év
- Csehország → 15 év
- Finnország → 15 év
- Lengyelország → 13 év
- Hollandia → 12 év

A büntethetőség alsó korhatárának meghatározásánál szerepe van annak, hogy az adott ország melyik büntetőjogi modellt követi. Európában két alapvető irányzat érvényesül a fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatási szabályozásában, a nevelési modell és az igazságszolgáltatási modell. A nevelési modellt követő országok általában magasabb életkorban határozzák meg a büntetőjogi felelősség alsó határát, míg az igazságszolgáltatási modell alapján inkább alacsonyabb korhatárt jelölnek meg. Mindemellett az is megfigyelhető, hogy az angol jogrendszer országaiban alacsonyabb a büntethetőségi korhatár, mint a kontinentális jogrendszerű államokban.⁵⁹

Az európai országok szabályozási megoldásai három fő kérdéskör mentén rendszerezhetőek.

- A fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatására vonatkozó anyagi szabályok elhelyezése történhet a büntető törvénykönyv Általános Részében, az Általános Rész rájuk vonatkozó külön fejezetében, illetve a Fiatalkorúak Büntető Kódexében.
- A szabályozás módjára figyelemmel két alaptípus különíthető el. Az egyik objektív és egyetlen kritériumként kezeli az életkort (Horvátország, Olaszország), a másik megoldás szerint az életkor betöltésén túl más - értelmi, erkölcsi avagy akarat - feltétel is szükséges a büntetőjogi felelősség fennállásának megállapításához. (Például Cipruson a 7-12 életév

⁵⁹ Csemáné dr. Váradi Erika - Dr. Lévai Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről . történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció 2002. I. szám, 17. old.

közötti elkövetők esetében) Illetve egyes országokban jelentőséghez jut az elkövetett cselekmény jellege is. (Például Litvániában a büntethetőség alsó határa a közbiztonság elleni bűncselekmények esetén 11 év, 14 év a büntettek és súlyos bűncselekmények esetén, majd a 16 év betöltése után a cselekménytől függetlenül fennáll a büntetőjogi felelősség)

- A szabályozás mögött meghúzódó kriminálpolitikai motiváció és büntetési stratégia ugyancsak meghatározó. Fontos tényező, hogy az adott ország elsődlegesen a speciális prevenciót szem előtt tartó, nevelő jellegű vagy büntető célú szankciót alkalmaz a fiatalkorúakkal szemben.

Az európai államok fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatását elsődlegesen a büntetés helyett a nevelés elve, az elterelés, a resztoratív igazságszolgáltatás előtérbe kerülése, a mediáció szerepének erősítése a család szerepének hangsúlyozása jellemzi. Találunk azonban az európai országok között is olyat, ahol a szigorúbb fellépés irányába való elmozdulás figyelhető meg. Ide sorolható Írország, ahol a 2006-os szabályozás alapján 12 év alatti gyermekkel szemben nem indul büntetőeljárás, ez a rendelkezés azonban nem vonatkozik azon gyermekekre, akik betöltötték a 10 évet és őket emberöléssel, nemi erőszakkal, illetve szexuális zaklatás súlyosabb eseteivel vádolják meg, illetve Csehország, ahol szintén jelentkezett a büntethetőségi korhatár csökkentésének szándéka. Megfigyelhető, hogy elvárásként jelentkeznek, hogy a közösségi szankciók hiteles és kemény alternatívái legyenek a klasszikus büntetéseknél (pl.: Anglia). Egyes országokban bevezetésre kerültek represszív jellegű szankciók (pl.: Csehországban a „preventív fogvatartás” intézménye). Jelentkezett a büntetés mértékének enyhítésének kizárása (pl.: Franciaországban a 16 évet betöltött visszaeső elkövetőknél) és a szabadságvesztés maximumának emelése is (pl.: Hollandiában).⁶⁰

60 Csemáné Dr. Váradi Erika: A Janus-arcú kriminálpolitika - avagy a fiatalkori bűnözéssel szembeni fellépés aktuális kérdései, 10. old. Internetes elérhetőség: <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Csem%E1n%E9%20V%E1radi%20Erika.pdf>

Ország	Büntetőjogi felelősséget megalapozó életkor	Életkor, amelytől a felnőttek büntetőjoga alkalmazható vagy alkalmazandó	Polgári jogi nagykorúság
Anglia/Wales	10/12/15	18/21	18
Ausztria	14	18	18
Belgium	16/18	16/18	18
Bulgária	14	18	18
Ciprus	10/14	16	16/18
Csehország	15	18	18
Dánia	15	15/18/21	18
Észtország	14	18	18
Észak-Írország	10	17/18	18
Finnország	15	15/18	18
Franciaország	10/13	18	18
Görögország	8/13	18/21	18
Horvátország	14/16	18/21	18
Hollandia	12	16/18/21	18
Írország	7/15	18	18
Lettország	14	18	18
Litvánia	14/16	14/16/18/21	18
Lengyelország	13	15/17/18	18
Magyarország	14	18	18
Montenegró	14/16	18/21	18
Németország	12/14	18/21	18
Norvégia	15	18	18
Olaszország	14	18/21	18
Oroszország	14/16	14/16	18
Portugália	12/16	16/21	18
Románia	14/16	18	18
Svédország	15	15/18/21	18
Svájc	10/15	18	18
Skócia	8/16	16/21	18
Spanyolország	14	18/21	18
Szlovákia	15	18	18
Szlovénia	14/16	18	18
Szerbia	14/16	18/21	18
Törökország	12	18	18

Életkorhatárok Európában a polgári jogi nagykorúság, a büntetőjogi felelősségre vonás és a felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok alkalmazása tekintetében⁶¹

⁶¹ Dr. Csúri András A fiatal felnőttkor, mint büntetőjogilag releváns életszakasz. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem. (2008)

2. A német, az osztrák és svájci jogrendszer büntetőjogi felelősségre vonásra vonatkozó főbb rendelkezései

A közös történelmi háttér miatt a magyar büntetőjog fejlődése több ponton kapcsolódott mind a német, mind az osztrák jogfejlődéshez. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása körében azonban a hazai szabályozástól eltérő megoldást alkalmaznak.

Németországban már 1953 óta a Fiatalkorúak Büntető Kódexe (Jugendgerichtsgesetz, továbbiakban JGG), Ausztriában pedig 1988 óta a jogalkotó önálló büntető-igazságszolgáltatási kódexben (österreichisches Jugendgerichtsgesetz, továbbiakban öJGG) -szabályozza a fiatalkorúakra vonatkozó speciális anyagi büntetőjogi, eljárási és büntetés-végrehajtási rendelkezéseket. Minkét jogrendszer az életkoron túl, a fiatalkorú személy büntetőjogi felelősségre vonását további, speciális büntethetőségi feltételekhez köti. Mind a két országban elkülönült büntető-igazságszolgáltatási fórumrendszer működik a fiatalkorúak vonatkozásában.⁶² A Svájcban 2007. év január hó 1. napjától hatályos a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályokat egységes szerkezetben tartalmazó kódex, a Fiatalkorúak Büntető Törvénykönyve (JStGB)

A hatályos német szabályozás nem választja el élesen az egyes életkorban lévő elkövetőket, meghatározott feltételek teljesülése esetén a fiatal felnőttekre is fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket rendeli alkalmazni. Az egész szabályozást a “szubszidiaritás”, a “minimális beavatkozás” elve és a proporcionalitás jellemezi. A törvény a fiatalkorúak vagy fiatal felnőttek alternatív büntetésére, vagy más szociális és/vagy nevelési intézkedések alkalmazására helyezi a hangsúlyt, szabadságvesztés csak végső megoldásként alkalmazható.⁶³

A német törvény meghatározza a fiatalkorú és a fiatal felnőtt fogalmát, mely szerint „Fiatalkorú az, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem, fiatal felnőtt az, aki a cselekmény elkövetésekor tizennyolcadik életévét betöltötte, de a huszonegyediket még nem.”

⁶² Csemáné dr. Váradi Erika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

⁶³ Lenkovics Judit: Kor és büntethetőség - A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás Németországban Jogtörténeti szemle, 2012. 2. szám 35. old.

A fiatal felnőtt elkövetők esetén lehetőség van a fiatakorúakra vonatkozó szabályok alkalmazására, amennyiben az elkövető a cselekmény a fiatakorúakra jellemző személyiségjegyekkel bírt, illetve akkor, ha a cselekménye a fiatakorúak tipikus cselekményeinek jellemzőit hordozza.⁶⁴

Az osztrák szabályozás alapján szintén a tizennegyedik életév a büntetőjogi felelősségre vonás alsó határa, az öJGG is a tizennegyedik évet betöltött, de tizennyolcadik életévüket el nem ért személyeket tekinti fiatakorúaknak.

Az osztrák jogrendszer is ismeri a fiatal felnőtt kategóriát, vagyis a tizennyolc és huszonegy év közötti elkövetőkre külön szabályokat rendel alkalmazni. A fiatal felnőttekre vonatkozó joganyagot az osztrák Btk. (öStGB) és az öJGG együttesen tartalmazzák. Számukra enyhítések elsősorban az alsó büntetési tételkeretek, illetve a büntetőeljárás vonatkozásában biztosít. A fiatakorúk kódexe fő alapelvének tekinti a nevelés fontosságát és a hagyományos büntetési formák közül a szabadságvesztés ultima ratio jellegét.

Svájcban a Fiatakorúak Büntető Kódexe a tíz évet be nem töltött gyermekek büntethetőségét kizárja. A büntethetőség alsó életkori határa tehát a tizedik életév, fiatakorúnak pedig az minősül, aki a tizedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadik életévét nem. A svájci szabályozás is ismeri a fiatal felnőtt fogalmát, a tizennyolc és huszonöt év közötti elkövetők tekintetében önálló intézkedés alkalmazását teszi lehetővé.⁶⁵

A JStGB a fiatakorúakkal szemben a büntetőjogi intézkedések elsőbbséget élveznek a büntetésekkel szemben. A törvény egy differenciált megközelítést érvényesít azáltal, hogy a különböző szankciófajták egymás mellett, járulékosan is kiszabhatók, továbbá a végrehajtásuk mind részlegesen, mind egészében véve felfüggeszthető.⁶⁶ A tíz évet betöltött, de tizenötödik életévüket el nem ért, belátási képességgel rendelkező fiatakorúakkal szemben kizárólag a figyelmeztetés vagy maximum tíz nap közérdekű munkakötelezettséget előíró intézkedések alkalmazhatóak. A svájci szabályozás intézményes keretek között alkalmazza a mediációt, mely így ellenőrizhető és számon kérhető. Amennyiben a fiatakorú a mediáció során őszinte megbánást tanúsít és az általa elkövetett cselekményt jóvá teszi, a vele szemben indult eljárást hatóságok megszüntetik.⁶⁷

⁶⁴ Csemáné dr. Várad Erika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

⁶⁵ Dénes Veronika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

⁶⁶ Dr. Kapa-Czenczer Orsolya: Fiatakorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt Budapest 2008. 159. old.

⁶⁷ Dr. Dénes Veronika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

Mind a három jogrendszer az életkori határon túl további, speciális feltételt támaszt a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságához.⁶⁸ A német törvény kötelezővé teszi minden tizennégy évet betöltött, de tizennyolc évet el nem érő terhelt esetén annak a vizsgálatát, hogy elérte-e azt a szellemi-erkölcsi érettséget, amely a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges.⁶⁹

Az osztrák törvény büntethetőséget kizáró oknak tekinti, ha a tizennégy évet betöltött fiatalok nem rendelkezik a cselekmény jogellenességének felismeréséhez, illetve a felismerésnek megfelelő magatartás tanúsításához szükséges érettséggel. Feltételes büntethetőséget kizáró ok, ha a tizenhatodik évét el nem ért fiatalok vétséget követ el és a bűnössége olyan csekély fokú, hogy a fiatalokra vonatkozó szankció alkalmazására sincs szükség a bűnisméltés megelőzése érdekében.⁷⁰

Mind a három jogrendszerben a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges a meghatározott életkor betöltésén túl a kellő érettség, a belátási képesség megléte. „Az érettség valójában a fiatalok felelőssége szubjektív oldalának speciális megnyilvánulása, amely a szándékosság / gondatlanság kategória-párhoz (bűnösséghez) hasonlóan tudati (kognitív, intellektuális) és akarati (voluntatív) elemből épül fel.”⁷¹

A büntethetőség megállapításánál nem az elkövető biológiai-idegrendszeri fejlettsége és normális működése a meghatározó. A tizennégy évet betöltött elkövető nem az elméműködés kóros állapotára figyelemmel mentesül a felelősségre vonás alól, hanem a jogalkotó éppen az emberi fejlődés sajátos fázisát értékeli és veszi figyelembe a „társadalmi érettséget”. A „társadalmi érettség” megítélése függ az adott társadalmi környezettől, ezért Németországban nem pszichiáter-elmeorvost, hanem gyermekpszichológust rendelnek ki a büntethetőség megállapítása körében.⁷²

A szakértői gyakorlat a társadalmi érettség fogalmát három elemre bontja, a szellemi érettség, az erkölcsi érettség és az önkontroll alkotja. A szellemi érettség a fiatalok azon kognitív képességét jelenti, melynek alapján képes megérteni a jogos és jogtalan közötti különbséget és képes arra, hogy felmérje, hogy az adott tilalom megsértése milyen szankciót vonhat maga után. Az erkölcsi érettség alatt azt a képességet értik, hogy a fiatalok rendelkezik-e a bűnösség, a bűn

⁶⁸ JGG 3. § „a fiatalok büntetőjogilag csak akkor felelős, ha a cselekményelkövetése idején erkölcsi és szellemi fejlődése révén elég érett ahhoz, hogy felismerje cselekménye jogellenességét, s e felismerésnek megfelelően cselekedjék”

⁶⁹ Bogár Péter - Margitán Éva - Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005, 47. old.

⁷⁰ Csemáné dr. Váradi Erika: Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában, Phd. értekezés, Miskolc 2000. 123. old.

⁷¹ Csemáné dr. Váradi Erika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20%E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

⁷² Bogár Péter - Margitán Éva - Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005, 45. old.

szubjektív érzelmi és élményszerű megélésének élményével, valamint a legalapvetőbb normákat elsajátította-e. Az önkontroll azt a képességet takarja, amely lehetővé teszi, hogy a fiatalokú ellent álljon a rossz csábításának, vagyis, hogy a saját magatartását úgy tudja irányítani, hogy a felismert normának megfelelően cselekedjen.⁷³

A német bírói gyakorlat számára az erkölcsi és szellemi fejlettség megítélésében a Német Ifjúsági- és Pszichiátriai Társaság által elfogadott Marburgi Irányelvek szolgálnak alapul, mely 10 szempontot tartalmaz:

- „- reális életterv,
- képesség az önálló, indokolt döntésre,
- képesség a jövőre is figyelmet fordító gondolkodásra,
- képesség az érzelmek értelemnek történő alárendelésére,
- a személyiség bizonyos fokú önállósága a szülőkkel szemben,
- önállóság az egykorú csoport tagjaival szemben,
- napi feladatok önálló intézése,
- képesség a tartós kötődésre,
- felnőtt szexualitás,
- reális beállítottság az iskola, illetve a munka vonatkozásában.”⁷⁴

A német és az osztrák büntetőjog ismeri a részleges, illetve relatív beszámíthatóság tanát, amely szerint, ha a fiatalokú több cselekményt követ el, mindegyiknél külön kell vizsgálni a belátási képességet. A halmazatban lévő cselekmények közül, azok vonatkozásában, amelyekre rendelkezett belátási képességgel fennáll a büntetőjogi felelőssége, más cselekmények vonatkozásban e képesség hiányában nem keletkezik büntetőjogi felelőssége.⁷⁵

V. Az életkor szerepe a büntetőjogi felelősség szempontjából a 2012. évi C. törvényben

Az új Büntető törvénykönyv megalkotása során heves vitákat váltott ki a büntethetőségi korhatár kérdése. Civil szervezetek, köztük az UNICEF Magyar Bizottsága is tiltakozott a

⁷³ Uan. 46. old.

⁷⁴ Dr. Ligeti Katalin: A fiatalokúak büntető igazságszolgáltatási Törvényének Konceptiója, Internetes elérhetőség: (http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc.)

⁷⁵ Csemáné dr. Váradi Erika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén, Internetes elérhetőség: <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesség.doc>

büntethetőség alsó határának leszállítása ellen és az alapvető jogok biztosa is aggodalmát fejezte ki 2012. május 15-én megjelent sajtóközleményben.⁷⁶

A társadalmi megosztottságon túl jogászai berkekben sem volt konszenzus, jogalkotói és jogalkalmazói körökben is eltérő álláspontok alakultak ki.

Az új Btk.-ban végül elfogadott rendelkezés sajátos kompromisszum eredménye. Eszerint egyes, kiemelten súlyos, erőszakos bűncselekmények esetében - de csakis ott - a büntethetőség alsó határa tizenkettő évre változott.

A hatályos Btk. az életkorok alapján három csoportot különböztet meg a gyermekkorúak, a fiataikorúak és a felnőtt korúak kategóriáját. A korcsoportokon belül jelentőséghez jut más életkor is, amelyek alapján a csoporthoz viszonyítva enyhébb szankció kiszabására ad lehetőséget. A büntetőjogban kiskorúnak minősül a gyermekkorú és a fiataikoru.

1. A gyermekkor, mint büntethetőséget kizáró ok

Dolgozatom első részében foglalkoztam a bűncselekmény fogalmával és fogalmi elemeivel. Ebben a részben tartottam szükségesnek kitérni arra, hogy a büntetőtörvényi tényállásba ütköző cselekmény elkövetése nem minden esetben eredményez büntetőjogi felelősségre vonást. A Btk. tartalmazza azokat az okokat, amelyek kizárják vagy megszüntetik, illetve az egyéb a büntetőjogi felelősségre vonást megakadályozzák.

Különbség kell továbbá tenni a cselekmény büntethetősége és az elkövető büntethetősége között, mivel míg a cselekmény büntethetőségét kizáró okok minden a cselekmény megvalósításában részt vevő személyre kiterjednek, addig az elkövető büntethetősége szubjektív jellegű, vagyis csak az okkal érintett személyhez kapcsolódik.⁷⁷

A büntetőjogi felelősségre vonás akadályait kapcsolatos rendelkezéseket a Büntető Törvénykönyv IV-VI. Fejezete tartalmazza.

A gyermekkor a törvény büntethetőséget kizáró okként szabályozza, mely az elkövető személyéhez kapcsolódó szubjektív kizáró ok. Más szempont alapján a kizáró okok három csoportra oszthatók, a beszámítást kizáró, a bűnösséget kizáró és a cselekmény társadalomra veszélyességét

⁷⁶ Az alapvető jogok biztosa Jelentése az AJB-2324/2012. számú ügyben „A büntethetőség alsó korhatárának meghatározása kapcsán nem egységes az európai államok gyakorlata. Ugyanakkor az ENSZ Gyermekjogi Egyezményéből és a kapcsolódó Kommentárokból azonban az a szemlélet és egyértelmű irány következik, hogy a gyermekközpontú igazságszolgáltatás célja - a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva - a nevelés, a segítség, a társadalmi visszailleszkedés. Eszerint a szabadság elvonása csupán végső eszközként, és a lehető legrövidebb ideig tartó módon alkalmazható. A gyermekjogi szakemberek feladatait is ellátó alapvető jogi biztosa álláspontom szerint a joggal összeütközésbe kerülő gyerekek problémáját nem elsődlegesen büntetőjogi szankciókkal, hanem a gyermekekkel foglalkozó szakmákkal (gyermekvédelem, oktatás, egészségügy) összefogva, a megelőzést és a gyermekek jogait előtérbe állítva szükséges kezelni.”

⁷⁷ Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., (2012) 221. old.

kizáró okokra. Ebben a csoportosításban a gyermekkor a beszámítást kizáró okok közé sorolható. A beszámítást kizáró okok esetében hiányzik az alannyá válás valamely feltétele, a gyermekkor esetén a Btk. által felállított vélelem alapján a beszámítási képesség.⁷⁸

A Btk. a beszámítási képesség fogalmát nem tartalmazza, csak annak hiányát írja le. A vélelem alapján főszabályként a tizennégy évesnél fiatalabb személy nincs azon testi pszichikai képességek birtokában, hogy képes legyen felismerni a cselekmény társadalmi és erkölcsi megítélését és ennek megfelelő magatartást tanúsítani. Vagyis a gyermeknek nincs beszámítási képessége, a beszámítási képesség nélkül pedig nincs alany, alany nélkül pedig nincs tényállásszerűség, tényállásszerűség hiányában nincs bűncselekmény, bűncselekmény nélkül pedig nem kerülhet sor büntetésre sem.⁷⁹

A büntethetőséget kizáró okok jellemzője, hogy a cselekmény megvalósításakor hiányzik a bűncselekmény egyik fogalmi eleme, ezért az elkövetéskor a bűncselekmény létre sem jön. Ebből a sajátosságból fakadóan a törvény által alkalmazott „nem büntethető ” kitétel helyett” a „nem valósít meg bűncselekményt” megfogalmazás helyesebb lett volna.⁸⁰

A Btk. 16. § szerint nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés (160. § (1)-(2) bekezdés, az erős felindulásban elkövetett emberölés (160. §), a testi sértés (164. § (8) bekezdés), a rablás (365. § (1)-(4) bekezdés) és a kifosztás (366. § (2)-(3) bekezdés) elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

A törvény egy életkoron alapuló vélelmet állít fel, mely szerint a tizennégy évet be nem töltött személy nem rendelkezik beszámítási képességgel, vagyis nem képes arra, hogy a magatartása következményeit előre lássa és arra, hogy ennek a felismerésnek megfelelően cselekedjen. Ez a vélelem a 16. § -ban felsorolt öt bűncselekmény kivételével egy megdönthetetlen és feltétlen vélelmet jelent, vagyis nem függ a szellemi-értelmi fejlettségtől. Ennek alapján, aki a tizennegyedik születésnapján - az öt bűncselekményi kör kivételével - tényállásszerű magatartást valósít meg büntethetőséget kizáró ok fennállta miatt, nem vonható felelősségre. (BJD 3838.) Ezen túlmenően, mivel az elkövetéskori életkor bír jelentőséggel, akkor sem kerülhet sor büntetőjogi

⁷⁸ Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., (2012) 221. old

⁷⁹ Dr. Kenese Attila: A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései - a belátási képesség, internetes elérhetőség: <http://www.mabie.hu/node/2361>

⁸⁰ Belovics Ervin, Békés Imre, Buch Béla, Domonkos Andrea, Gellér Balázs, Margitán Éva, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog, Általános rész, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. 2014. Digitális Tankönyvtár http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog5/ch06s02.html

felelősségre vonásra, ha az eredmény bekövetkeztekor már ugyan betöltötte a tizennegyedik életévét, ha az elkövetési magatartást még a tizennégy év betöltése előtt fejtette ki.⁸¹

2. A 12-14 év közötti korosztályra vonatkozó rendelkezések

Törvényi vélelem alapján tehát a tizennegyedik életévét betöltött személy által elkövetett tényállásszerű magatartás gyermekkor, mint büntethetőséget kizáró ok miatt nem valósít meg bűncselekményt. A törvény azonban lehetővé teszi a vélelem megdöntését a 16. §-ban nevesített öt bűncselekmény vonatkozásában, ha a bűncselekményt megvalósító személy az elkövetéskor a tizenkettedik életévét betöltötte.

A tizenkettő és tizennégy év közötti korosztály esetében a büntetőjogi felelősségre vonhatóságnak objektív és szubjektív feltételei vannak.

Objektív feltétel, hogy a kifejtett magatartás az emberölés alap- vagy minősített esetét, az erős felindulásban kifejtett emberölés, az életveszélyt vagy halált okozó testi sértés, a rablás alap- vagy minősített esetét, illetve a kifosztás minősített esetét valósítsa meg.

Szubjektív feltétele pedig, hogy a tizenkettedik életévét betöltött személy rendelkezzen a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

A vélelem megdöntésének feltétele, hogy a tizenkét évet betöltött személy rendelkezzen bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. Minden esetben vizsgálni kell tehát, hogy a tizenkettedik életévét betöltött, de tizennégy évet el nem ért személy, aki a 16. §-ban felsorolt bűncselekmények valamelyikét részben vagy egészben, tettesként vagy részesként megvalósította, elérte-e azt a szellemi-erkölcsi érettséget, amely a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges.⁸²

Az új Büntető Törvénykönyvben megjelenő belátási képesség - a fogalom kiforratlansága és vizsgálata során felmerülő kérdések okán - külön értelmezést igényel, ezért erre a dolgozatom későbbi részében külön kitérek.

A tizenkét évesen ily módon elkövetővé váló személlyel szemben a törvény szabályai szerint büntetés nem szabható ki, vele szemben csak intézkedés alkalmazható.

⁸¹ Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 224-225 old.

⁸² Belovics- Gellér- Nagy- Tóth: Büntetőjog I., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2012. 225.old.

3. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések

A 2013. július 1. napjától hatályos a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) XI. fejezete tartalmazza a fiatalkorúakra vonatkozó külön rendelkezéseket. A 105. § (2) bekezdése alapján a fejezetben foglalt eltérések figyelembe vétele mellett a fiatalkorúakra is a felnőtt korúakra vonatkozó szabályok irányadóak. Magyarországon tehát jelenleg nem külön kódex tartalmazza a fiatalkorúk büntető-igazságszolgáltatására vonatkozó szabályokat, hanem azokat a törvényhozó az 1978. évi IV. törvény megoldását megtartva egy büntető kódexben szabályozza a felnőttekre vonatkozó joganyaggal.

A Btk. 105. § (1) bekezdése tartalmazza a fiatalkorú fogalmát, mely szerint:

„Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.”

Fiatalkorú tehát a törvényi szabályozás alapján a bűncselekmény elkövetésekor tizenkét életévet betöltött, de tizennyolc évet el nem ért személy. Ez a meghatározás általános jelleggel minden bűncselekmény esetén irányadó. Ez a fogalom meghatározás azonban nincs összhangban a törvény 16. §-ával, mely szerint a büntethetőség alsó korhatára főszabályként tizennégy év.

A fiatalkorú alsó és a gyermekkor felső határának ellentmondásos és nem egyértelmű módon értelmezhető meghatározása a technikai jellegű problémán túl egyéb kérdéseket is felvet. Ahogyan arra prof. dr. Tóth Mihály is kitért a „Vélemények várakozások” címen tartott előadásában problémaként vetődik fel a tizenkét évet betöltött, de büntetőjogilag felelősségre nem vonható személy esetén a megszüntetés jogcímének a meghatározása.⁸³

A fiatalkorúakra elsősorban a XI. Fejezet szabályait kell alkalmazni, amennyiben e fejezet nem tartalmaz eltérő rendelkezést, a fiatalkorúra a felnőttekre vonatkozó szabályok irányadóak.

A fiatalkorúakra vonatkozó eltérő szabályozás elsősorban a szankció kiszabása során érvényesül. Mind a kiszabható szankciók köre, mind a tételkeretek és az egyéb következmények tekintetében is más, enyhébb szabályok vonatkoznak rájuk, mint a felnőtt elkövetőkre. Következik ez abból, hogy a

⁸³ Prof. dr. Tóth Mihály: Elte Bibó István Szakkollégium Új Büntető Törvénykönyv Hagyomány és megújulás a büntetőjogban, 2013. 46. old.

„Mi lesz tehát a megszüntetés jogcíme, ha hiányzik a belátási képesség? Kóros elmeállapot nem lehet, mert az illető nem „az elmeműködés kóros állapotában” követte el a tettet. Gyermekkor szintén nem lehet, hiszen a 12. életévét betöltött személy a 105. § értelmében mindig fiatalkorú, legfeljebb 14 éven alul nem mindig büntethető. A „büntethetőséget kizáró egyéb ok” Jolly Jokerként történő kényszerű és vitatható előráncigálása mellett egyetlen elfogadható megoldás lehetne csak, ám ez törvénymódosítást igényelne: meg kell hagyni a fiatalkorúak esetében a 14-18-as életkort, a büntethetőségi akadályok körében pedig nem „gyermekkor” kell szerepeltetni. Az ehelyett feltüntetett alcím (a büntethetőségi akadály neve) a belátási képességet kizáró életkor lenne. Ezt a terminológiát használná a 15. § a) pontjában szereplő büntethetőséget kizáró ok is. Így a 14 év alattiak és - a 12-14 év között elkövethető bűncselekmények esetén - a 12 és 14 év közötti életkorban lévők egyaránt nem „gyermekkor” hanem a „belátási képességet kizáró életkor” miatt nem tartoznának büntetőjogi felelősséggel.”

fiatalkorú biológia, erkölcsi-értelmi fejlődése még folyamatban van, ezért a törvény a büntetés célját, eltérően a felnőtt elkövetőkre megfogalmazottaktól elsősorban abban jelölte meg, hogy „*a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés és büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.*”⁸⁴

A nemzetközi szabályokkal összhangban a törvény kimondja, hogy fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó szankciót csak végső esetben szabad alkalmazni.⁸⁵

A törvény indokolása tartalmazza a szankció kiszabása során követendő sorrendet, mely szerint elsősorban szabadságelvonással nem járó intézkedést, ha ez nem célra vezető, szabadságelvonással nem járó büntetést kell kiszabni. Amennyiben a büntetés célja nem érhető el másként akkor elsősorban szabadságelvonással járó intézkedést, ha ez sem elegendő végső eszközként kerülhet sor szabadságelvonással járó büntetés kiszabására.

Arra már korábban utaltam, hogy tizennégy évet be nem töltött elkövető esetén csak intézkedés kiszabására van törvényi lehetőség.

A fiatalkorúak kategóriáján belül jelentőséggel bír még a tizenhatodik életév is. A törvény egyes rendelkezései a fiatalkorúságon belül is eltérő szabályokat határoznak meg, a tizenhatodik életévvél kapcsolatban. A Btk. 109. § (2) bekezdés az elkövetéskor a tizenhatodik életévet be nem töltött elkövető vonatkozásában a kiszabható szabadságvesztés felső határát alacsonyabban határozza meg, továbbá büntetésként a közérdekű munka és intézkedésként a jóvátételi munka is csak az ítélet meghozatalakor a tizenhatodik életévet betöltött elkövetővel szemben szabható ki.

A fiatalkorú tekintetében is a születésnap az irányadó, vagyis amennyiben a tizenkettedik, illetve tizennegyedik születésnapján követi el a bűncselekményt még nem vonható büntetőjogilag felelősségre és ugyanez a szabály vonatkozik a tizennyolcadik életév betöltésére, vagyis a felnőtt kor kezdetére is. Amennyiben a fiatalkorú a bűncselekményt részben gyermekkorúként, részben fiatalkorúként követte el, azon részcselekményekért, amelyek a gyermekkorára esnek felelősségre nem vonható. Abban az esetben, ha a fiatalkorúként elkövetett részcselekmények önmagukban

⁸⁴ Belovics Ervin, Békés Imre, Buch Béla, Domonkos Andrea, Gellér Balázs, Margitán Éva, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog, Általános rész, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. 2014. Digitális Tankönyvtár http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog5/ch13.html

⁸⁵ Btk. 106. § (2) Fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. Azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható.

(3) Fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.

alkalmasak valamely különös részi tényállás megállapításához, azokért a fiatalok felelősségre vonható.

Más logika érvényesül a felnőttkor és a fiatalok határán elkövetett bűncselekmény esetében, ugyanis a részben fiatalokként, részben felnőtt korúként elkövetett bűncselekményekért az elkövető felnőtt korúként felel, azzal, hogy a büntetés kiszabása során a részbeni fiatalokként történt elkövetés enyhítő körülményként értékelendő.⁸⁶

Aki a tizennyolcadik születésnapját követő napon követ el bűncselekményt felnőtt korúnak minősül és az általános szabályok vonatkoznak rá.

A jogalkalmazás ismer még egy életkori kategóriát a fiatal felnőttek csoportját, amelyet a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként értékel és a büntetés végrehajtása során is jelentőséget kap.⁸⁷ Ebbe a körbe a tizennyolcadik életévet pár évvel meghaladott elkövetők sorolhatók.

Annyiban a törvény is elismeri ezt az életkort, hogy kimondja, hogy javító intézeti nevelést azzal szemben lehet kiszabni, aki az ítélet meghozatalakor a huszadik életévét nem töltötte be.⁸⁸

4. A belátási képesség vizsgálata

Az új Büntető Törvénykönyv a tizenkettedik életévet betöltött, de tizennégy év alatti elkövetők büntetőjogi felelősségének feltételeként írta elő, hogy rendelkezzen a bűncselekmény következményeinek felismeréshez szükséges belátással, vagyis belátási képességgel.

A magyar büntetőjog történetében - a dolgozat korábbi részében ismertettek szerint - már nem ismeretlen ez a fogalom és nemzetközi szinten is elterjedt, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítását egy minimum életkor és emellett egy bizonyos érettség meglététől teszik függővé.

Az új Büntető Törvénykönyv hatályba lépésekor azonban a jogalkalmazókban a belátási képesség megállapításával kapcsolatban több kérdés is felvetődött. Mit takar pontosan a fogalom? Ki vizsgálja? Mit vizsgáljon? Mikor vizsgálja? Ki állapítja meg? Szakértői kérdés-e vagy a bírói mérlegelés körébe tartozik?

⁸⁶ Belovics Ervin, Békés Imre, Buch Béla, Domonkos Andrea, Geller Balázs, Margitán Éva, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog, Általános rész, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. 2014. Digitális Tankönyvtár http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog5/ch13.html

⁸⁷ 56. BK vélemény a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről

⁸⁸ Btk. 120. § (1) Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. Javítóintézeti nevelés nem rendelhető el azzal szemben, aki az ítélet meghozatalakor huszadik életévét betöltötte.

A hatályba lépés óta eltelt több mint másfél alatt a feltett kérdése nagy része megválaszolásra került.

A belátási képesség lényege, hogy „a fiatalok az elkövetett konkrét cselekmény vonatkozásában erkölcsileg és értelmileg kellően fejlett volt-e ahhoz, hogy felismerje cselekménye jogellenességét, valamint hogy e felismerésének megfelelően cselekedjen.”⁸⁹

A belátási képesség vizsgálata a gyakorlatban komplex vizsgálatot igényel, mely során vizsgálni kell a tizenkettő - tizennégy év közötti fiatalok szellemi, erkölcsi érettségét és önkontrollját.

A szellemi érettség vizsgálata azon kognitív képességet érinti, hogy különbséget tud-e tenni jogos és jogtalan között. A szellemi érettség az intellektuális jellemzőket jelenti, arra kell kitérni, hogy tisztában van-e azzal, hogy milyen típusú előírás megsértése, milyen típusú szankciót von maga után. Az erkölcsi érettség vizsgálata során az alapvető normákkal való azonosulás színvonalát, valamint a bűn és a bűnösség megélését kell mérni. Az önkontroll vizsgálata pedig a külső és belső kényszereknek való ellenálló képességet értékeli.⁹⁰

Azt azonban, hogy a belátási képesség vizsgálata a gyakorlatban hogyan történjen a jogalkotás és a jogalkalmazás együtt fogja kimunkálni.

A büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalok terheltek büntetőjogi belátási képességének a megítéléséről 5/2013. (VII.31) LÜ h. körlevelet adott ki, melyet az ügyészi szervezetnek 2013. augusztus 1. napjától kell alkalmaznia.

Ennek alapján a szakértő kirendelése kötelező minden tizenkettő és tizennégy év közötti gyanúsított esetén. Első körben az igazságügyi elmeorvos szakértőnek azt kell megvizsgálnia, hogy a terhelt az elkövetéskor rendelkezett-e beszámítási képességgel. Ha a vizsgálat arra a megállapításra jut, hogy a beszámítási képesség kizárt, a belátási képesség vizsgálata szükségtelen. A beszámítási képesség korlátozottsága azonban önmagában a belátási képességet nem zárja ki és annak vizsgálatát nem teszi mellőzhetővé.

Tartalmazza a körlevél, hogy a szakértőt a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalok terhelt beszámítási képességének és büntetőjogi belátási képességének a vizsgálatára - a megalapozott gyanú közlését követően - haladéktalanul ki kell rendelni. Egyesített igazságügyi elmeorvos szakértői és pszichológus szakértői vélemény

⁸⁹ Dr. Vaskuti András felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

⁹⁰ Dr. Ligeti Katalin: A fiatalok büntető igazságszolgáltatási Törvényének Konceptiója, http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_konceptio1.doc, 19. old.

beszerezését írja elő, azzal, hogy indokolt a vizsgálatba - a gyermekkorra jellemző pszichés kórképek és tünetek felismeréséhez szükséges további különleges szakismeretekre figyelemmel - gyermekpszichiáter szakkonzulensként történő bevonása.

Előírja továbbá, hogy a szakértői vizsgálathoz soron kívül be kell szerezni és a szakértő rendelkezésére kell bocsátani a fiataikorú terheltről készült környezettanulmányt, pedagógiai és iskolai jellemzést, az esetleges gyermekvédelmi intézkedésekre, illetve a korábbi megbetegedésekre, a fizikai és pszichés állapotra vonatkozó orvosi iratokat és dokumentumokat.

A körlevél tartalmazza, hogy a szakértői vélemény és a rendelkezésre álló valamennyi adat együttes körütekintő értékelésével - szükség esetén a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiataikorú terhelt ügyészi kihallgatását követően - lehet állást foglalni a cselekmény következményei felismeréséhez szükséges belátás meglétéről, és annak alapján - az egyéb feltételek fennállása esetén - a vádemelésről, vagy a nyomozásnak büntethetőséget kizáró okból (Btk. 15. § a) pont, 16. §) történő megszüntetéséről.⁹¹

Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendeletbe 2014. március 15-ei hatállyal bekerült rendelkezések a tizenkettedik évet betöltött, de tizennégy évet el nem ért terhelt beszámítási és belátási képességének a vizsgálatáról szólnak. A rendelet kimondja, hogy a beszámítási képességet az elmeállapot orvosszakértői vizsgálatra vonatkozó szabályok szerint kell vizsgálni. Amennyiben a terhelt beszámítható ugyanaz a szakértő a belátási képességről is véleményt ad, azzal, hogy - a meghatározott végzettségű szakpszichológusnak - a terhelt klinikai és mentálhigiénia felnőtt-és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is el kell végezni, továbbá szakkonzulensként a vizsgálatokhoz gyermek- és ifjúság pszichiátert is be kell vonni.⁹²

A belátási képesség elemzése tehát körütekintő és széles körű vizsgálatot, bizonyítást igényel. Csak egy komplex a szellemi (kognitív, intellektuális) érettség, az erkölcsi érettség és az önkontroll együttes elemzésére kiterjedő vizsgálat alapján hozható döntés. Nyilvánvalóan alapvető segítséget nyújt a bíró számára a belátási képességről kiállított szakértői vélemény, de a végső szó kimondása, hogy a tizenkét évet betöltött, de tizennégy évet be nem töltött terhelt az elkövetéskor rendelkezett-e belátási képességgel a bírói mérlegelés körébe utalt kérdés.

⁹¹ Ügyészségi Közlöny, 2013. évi 7. szám 183. old.

⁹² 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 19/A. §

VI. Összegzés

A büntethetőségi korhatár kérdése mindig is foglalkoztatta nem csak a hazai és nemzetközi jogalkotást, hanem a közvéleményt is. Ez a kérdés szinte a világ minden országában, a különböző nemzetközi szervezetek és az Európai Unió napirendjén is időről-időre felmerülő kérdés és probléma.

Mindez oda vezethető vissza, hogy a gyermekkor, a büntetőjogi felelősséges kérdése egyedülálló módon képes relativizálni egyes jogdogmatikai fogalmakat, illetve magának a büntető anyagi és eljárási jognak a határait is. A gyermekkorúak esetén az állam lemond a büntetőigényről, míg a fiatakorúak és a fiatalok nevelését állítja középpontba.⁹³

A nemzetközi kitekintés fejezetben történt áttekintés alapján megállapítható, hogy nincs egységes szabályozás a büntethetőségi korhatárok vonatkozásában még az európai unión belül is eltérő korhatárokat alkalmaznak. Köszönhető ez annak, hogy a történelmi, kulturális gyökerek és az államok nemzeti jogpolitikájának irányai nyomán kialakított fiatalokra vonatkozó büntetőpolitika határozza meg a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerét.

Az eltérő korhatárok megállapítása visszavezethető arra, hogy az ember szellemi, erkölcsi fejlettségét sok tényező befolyásolja, nehéz ezért megállapítani azt a kort, hogy mikortól legyen valaki büntethető. Függ ez magától az egyéntől az ő biológiai, pszichológia fejlettségétől és természetesen őt körülvevő kulturális, társadalmi, szociális környezettől is. Ténykérdésként kezelhető, hogy az elmúlt 100 évben a fiatalok biológiai érése jelentősen felgyorsult, továbbá köszönhetően a gyors információs áramlásnak is megállapítható, hogy a mai fiatalok korábban érnek. Ezzel a tendenciával párhuzamosan érzékelhető a bűnözés „megfiatalodása” is.⁹⁴

Ugyanakkor különböző vizsgálatok igazolják, hogy a személyiség fejlődés kitolódik, a fiatalok mind személyükben, mind ökonómiaiag később válnak önállóvá, a szocializálódás folyamata pedig akár harminc éves korig is elhúzódhat.⁹⁵

A sokszor hiányos és téves információk alapján levont következtetések helyett véleményem szerint, a büntethetőségi korhatár kérdését csak a hozzá kapcsolódó szankció rendszerrel együtt

⁹³ Gyurkó Szilvia: A gyermekkor határának kérdése *Ügyészek Lapja* 26. old.

⁹⁴ Dr. Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizen, Internetes elérhetőség: <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen/>

⁹⁵ Hana Adrienn: A fiatal felnőttek kriminalitásának egyes kriminológiai és büntető igazságszolgáltatási kérdései Internetes elérés http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_375-381.pdf

lenne szabad értékelni, amelynek alapján a jelen szabályozás szerint a 12. életévüket betöltött és a 14. életévüket be nem töltött személyek esetében csak intézkedés alkalmazására van lehetőség.

A büntethetőségi korhatár magyar szabályozástörténetét végig követve megállapítható, hogy a büntethetőség alsó korhatárának tizenkét éves korban való meghatározása nem idegen a magyar jogtörténettől, nyolcvan éven keresztül egészen az 1961. I. tv hatályba lépéséig tizenkettő év volt a büntetőjogi felelősség korhatára.

Felfogható lenne a büntethetőségi korhatár tizenkét évben való meghatározása a büntethetőségi korhatár eredeti állapotának visszaállításaként is.⁹⁶

Meg kell jegyezni azonban, hogy az 1908. évi Büntetőnovella hatályba lépésétől kezdve a tizenkettő és tizennyolc éves korosztály büntetőjogi felelősségre vonására csak az értelmi erkölcsi fejlettségük megléte esetén kerülhetett sor, ennek vizsgálata kötelező volt.

A nemzetközi dokumentumokat, a más államok által alkalmazott szabályozásokat és a magyar jogtörténetét végig követve megállapítható, hogy a hatályos szabályozás nem idegen a magyar jogtörténetben, nem ellentétes a nemzetközi dokumentumokkal és elvekkel és illeszkedik az Európában alkalmazott megoldásokhoz. Elfogadható megoldás született tehát, amely azonban álláspontom szerint csak félmegoldásnak tekinthető. A kriminológiai és statisztikai adatokra figyelemmel büntethetőségi korhatár szektorális leszállítása érdemben nem befolyásolja a gyermekbűnözés helyzetét és perspektíváit.

Figyelemmel a korábbi biológia érése, valamint egyidejűleg a kitolódó személyiségfejlődésre álláspontom szerint elfogadhatóbb lenne az a megoldás, ha a gyermekkori és a fiatalkor határát nem csak egy éles életkori határ meghúzásával határozná meg a jogalkotó. A korábbi biológia éréseből ugyanis nem következik feltétlenül a korábbi szellemi érése, ezért álláspontom szerint indokolt lenne a belátási képesség kötelező vizsgálatát kiterjeszteni a tizenkettő-tizenhat év közötti korosztályra. A belátási képesség vizsgálatának kiterjesztése egy differenciáltabb felelősségi rendszer kialakítására nyújtana lehetőséget, továbbá nagyobb módot nyújtana az egyéniesítésre.

Javaslatom szerint a gyermekkori határát egységesen tizenkettő évben kellene meghatározni, fiatalkorú az lenne, aki a tizenkettő életévet betöltötte, de a tizennyolc évet nem. A büntetőjogi felelősségre vonásnak azonban a tizenkettő-tizenhat éves korosztály esetében csak

96 Vavró István: : A gyermek-és fiatalkorúak „bűnözésének” néhány kérdése, Család, gyermek, ifjúság 2000/3 9.old.

akkor lenne helye, ha a fiatalkorú az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeihez szükséges belátással.

Emellett álláspontom szerint a szankciók körét ki kellene terjeszteni differenciáltabb, nevelő jellegű intézkedések bevezetésével. Ez lehetőséget adhatna arra, hogy a megfelelő időben hozott, nevelő jellegű intézkedés megakadályozza a fiatal félresiklását, megelőzve azokat a káros hatásokat, amelyeket egy súlyosabb büntetés okozhat.⁹⁷

Ahogy Tóth Mihály fogalmazott: „Minden korhatár lehet bizonyos esetben igazságtalan: a testi és szellemi fejlődés különbözősége folytán létezhetnek 13 éves „felnőttek” és 19-20 éves „gyerekek”. Azok, akik korhatárokat szállítanak le vagy emelnek fel - kiváltképpen, ha ez a csúsztatgatás a kiforrotlan személyiségfejlődés során 1-2 évet érint -, nem megoldják a problémát, csak megkerülik, önmagában ezzel csak látszatmegoldást kínálva.”⁹⁸

⁹⁷ Vavró István: : A gyermek-és fiatalkorúak „bűnözésének” néhány kérdése, Család, gyermek, ifjúság 2000/3 10.old.

⁹⁸ Dr. Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizen, Internetes elérhetőség: <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen/>

Irodalomjegyzék

Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2324/2012. számú ügyben

AJB Projektfüzetek A Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás. 2013/1.

Balogh Ágnes- Tóth Mihály Magyar büntetőjog. Általános rész Osiris kiadó (2010)

Digitális Tankönyvtár Internetes elérés:

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_buntetojog/ch03s12.html

Bogár Péter - Margitán Éva - Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.

Dr. Belovics Ervin: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre ELTE Bibó István Szakkollégium kötete „Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban” Internetes elérés: http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujbtk.pdf

Belovics Ervin- Gellér Balázs- Nagy Ferenc- Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész HVG-ORAC, 2014. Internetes elérhetőség:

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch06.html

Belovics Ervin - Gellér Balázs - Nagy Ferenc- Tóth Mihály: Büntetőjog I. - A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.

Belovics Ervin, Békés Imre, Buch Béla, Domonkos Andrea, Gellér Balázs, Margitán Éva, Molnár Gábor, Sinku Pál: Büntetőjog, Általános rész, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2014 Digitális Tankönyvtár, Internetes elérhetőség:

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch06.html

Csemáné dr. Váradi Erika: Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, Phd. értekezés, Miskolc 2000.

Csemáné dr. Váradi Erika - Lévay Miklós, A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről - történeti és jogösszehasonlító szempontból, Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/1.

Csemáné dr. Váradi Erika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

Csemáné Dr. Váradi Erika: A Janus-arcú kriminálpolitika - avagy a fiatalkori bűnözéssel szembeni fellépés aktuális kérdései 10. old. Internetes elérhetőség: <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Csem%E1n%E9%20V%E1radi%20Erika.pdf>

Csúri András: A fiatal felnőttkor, mint büntetőjogilag releváns életszakasz. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem. (2008)

Dénes Veronika felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Budapest : Franklin-Társulat, 1895.

Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek- és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények körüli dilemmák, (szerk. Virág György), Kriminológiai Tanulmányok 45. OKRI, Budapest, 2008.

Gyurkó Szilvia - Herczog Mária: A gyermekkor határának kérdése, *Ügyészek Lapja* 2007/2.

Gyurkó Szilvia: A fiatalkorúak büntetőjogának reformja az Egyesült államokban, és annak hatása az európai folyamatokra.

Hana Adrienn: A fiatal felnőttek kriminalitásának egyes kriminológiai és büntető igazságszolgáltatási kérdései Internetes elérés:

http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_375-381.pdf

Herczog Mária: Gyermeki jogok a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában - A Gyermek Jogai Bizottságának 10. számú általános kommentárja

Jancsák Ramóna: A gyermekek/fiatalkorúak helyzete a büntetőigazságszolgáltatásban, *Börtönügyi Szemle* 2008 1. szám

Kapa-Czenczer Orsolya: Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt Budapest 2008.

Kenese Attila: A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései - a belátási képesség <http://www.mabie.hu/node/2361>

Kőhalmi László: A büntethetőségi korhatár kérdése, *Jogelméleti Szemle* 2013/1. szám

Hacker Ervin Magyar Büntetőjog Tankönyve: Általános rész, Ludvig Könyvkiadó, 1936 .

Lenkovics Judit: Kor és büntethetőség - A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás Németországban
Jogtörténeti szemle 2012 2. szám

Lenkovics Judit: A fiatalkorúak büntetőjogának magyarországi fejlődése TDK Híradó 2007. március
Lévay Miklós: A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a
„Pekingi szabályok”, Jogtudományi Közlöny, 1989.

Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási Törvényének Konceptiója
(http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc.)

Mezey Barna: A büntetőjogi kodifikáció kezdetei Magyarországon Jogtörténeti Szemle 2004/1.

Mezey Barna: Magyar Jogtörténet. Osiris Kiadó 2004.

Szabó András: A fiatalkorúak és a büntetőjog. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961.

Szlemenics Pál: Fenyítő Törvényszéki Magyar Törvény második átdolgozott kiadás, Eggenberger és
Fia Akadémiai Könyvkiadóknál Pest 1847.

Szigeti Andrea: Meddig tart a gyermekkor? Az életkor jogi dimenziói. Deliberationes A Gál Ferenc
Hittudományos Főiskola Tudományos Folyóirata, 2009. 2. szám.

Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél, Magyar Jog 2013/9. szám

Prof. dr. Tóth Mihály: Elte Bibó István Szakkollégium Új Büntető Törvénykönyv Hagyomány és
megújulás a büntetőjogban 2013. Internetes elérés: http://bibo.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/biszk_ujbtk.pdf

Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén, Internetes elérhetőség:
<http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen/>

Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban. Kriminológiai Közlemények
65. Budapest, 2008.

Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban - Jogalkotási és jogalkalmazási
kérdések c. előadása (elhangzott a Magyar Kriminológiai Társaság 2007. január hó 26. napján
megtartott tudományos ülésén)

Vaskuti András felszólalása az Életkor és belátási képesség címmel 2007. január 26-án megrendezett
Magyar Kriminológiai Társaság tudományos ülésén <http://www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20E9s%20belatasi%20kepesseg.doc>

Vargha Ferencz: A gyermekkorban levő bűnösök. Magyar Jogászegyleti Értekezések 108. XII. kötet. 1. Füzet. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1895.

Vavró István: : A gyermek-és fiatalkorúak „bűnözésének” néhány kérdése, Család, gyermek, ifjúság 2000/3.

Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere - I. könyv elméleti büntetőjog Magyarország felsőiskoláinak használatára (1819) - A magyar jogtudomány klasszikusai. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Wiener A Imre (szerk) Büntetőjog Általános rész. Budapest KJK-Kerszöv 2004.

A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as számú ENSZ közgyűlési határozat („Pekingi Szabályok”), valamint a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én kelt 45/113-as ENSZ közgyűlési határozat („Havannai Szabályok”)

Az ENSZ minimumkövetelmény szabályai a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére 40. cikk

Források Jegyzéke

<https://drive.google.com/file/d/0B4aT0h-Qwpy0YW96dmhtMl9GVkE/view>

<http://www.1000ev.hu>

BH 2003.177.

EBH 2000.279.

BH 2000.185.

BH 2001.49.

BH 2014.38.